

ISSN: 2146-4901
e-ISSN: 2667-6575

Bâbürlü Yargı Sistemi Üzerine Notlar Notes on the Mughal Judicial System

Ahmet AYDIN

ORCID: 0000-0002-0943-8813 | E-Posta: ahmet.aydin@bilecik.edu.tr

Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Fıkıh Anabilim Dalı
Assoc. Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebali University, Faculty of Theology, Department of Islamic
Law
Bilecik, Türkiye
ROR ID: 00dzfx204

Article Information / Makale Bilgisi

Citation / Atıf: Aydın, Ahmet. "Bâbürlü Yargı Sistemi Üzerine Notlar". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (Aralık 2024), 207-236.
<https://doi.org/10.35415/sirnakifd>.

Date of Submission (<i>Geliş Tarihi</i>)	25.08.2024
Date of Acceptance (<i>Kabul Tarihi</i>)	28.10.2024
Date of Publication (<i>Yayın Tarihi</i>)	15.12.2024
Article Type (<i>Makale Türü</i>)	Research Article (Araştırma Makalesi)
Peer-Review (Değerlendirme)	Double anonymized – At Least Two External (Çift Taraflı Körleme / En az İki Dış Hakem).
Ethical Statement (<i>Etik Beyan</i>)	It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited. (Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur).
Plagiarism Checks (<i>Benzerlik Taraması</i>)	Yes (Evet) – Ithenticate/Turnitin.
Conflicts of Interest (<i>Çıkar Çatışması</i>)	The author(s) has no conflict of interest to declare (Çıkar çatışması beyan edilmemiştir).
Complaints (Etik Beyan Adresi)	suifdergi@gmail.com
Grant Support (<i>Finansman</i>)	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research. (Bu araştırma için dış fon kullanılmamıştır).
Copyright & License (Telif Hakkı ve Lisans)	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. (Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır).

Öz

Bâbürlüler (1526-1858) dönemindeki yargı sistemi herhangi bir yönüyle ülkemizde fıkıh alanında müstakil bir araştırma konusu edilmemiş bir sahadır. Delhi Türk Sultanlığı dönemindeki geleneği tevârüs eden aynı zamanda diğer medeniyet havzalarındaki ortak uygulamaların bir devamı olan Bâbürlü yargı sistemi 17. yüzyılda Hint alt kıtasındaki en sistematik hâline ve uygulama sahası olarak en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Devletin asıl kurucusu kabul edilen Ekber Şah aşırı güç ve yetkilerle donatılmış bir görev olarak değerlendirdiği vezîr-i a'zâmlık makamını kaldırmış, idari mekanizmanın yönetimini maliye, ordu, saray ve diyânet olmak üzere dört ayrı vekillikten oluşan yeni bir sistemle sağlamıştır. Osmanlı devletindeki şeyhülislamın karşılığı olarak Bâbürlüler'de sadru's-sudûra bağlı olarak görev yapan kadılar yargı sisteminin merkezinde yer almışlardır. Diğer medeniyet havzalarında görev tanımı olarak tam karşılığı bulunmayan kutvâl ve fevcdâr ona yardımcı görevliler olarak hizmet etmişlerdir. Fevcdâr ve kutvâlin bazı durumlarda aynı zamanda kadılık da yapıyor olması bu bölgedeki tatbikata has bir uygulamadır. Bu çalışma Bâbürlüler dönemindeki mahkeme türleri ve yetkileri, mezâlim mahkemeleri ve mahkeme görevlilerinin yanı sıra bu dönemde verilen cezalar üzerinde odaklanarak bir başlangıç çalışması olarak yargı sistemine dair birtakım tespitlerde bulunmayı ve gerekli görülen yerlerde Osmanlı Devleti'nin tatbikatyyla Bâbürlü Devleti'ni mukayese etmeyi hedeflemektedir. Aynı zamanda yeni bir araştırma sahası sayılabilecek Bâbürlüler dönemi örfî hukukuyla da doğrudan ilişkili olarak bu dönemde verilen ta'zîr cezaları özellikle dönemin seyahatnâmeleri üzerinden örneklendirilmeye çalışılacaktır. Osmanlı Devleti'ndeki cezalar ile büyük paralellikler arz eden cezaların yanı sıra Bâbürlü hükümdârları tarafından verilen bu bölgeye has ta'zîr cezaları da tespit edilebilmektedir. Siyaseten katl gibi bu devirde verilen ağır cezalar ve ölüm cezalarının yerine getirilmesinde kullanılan yöntemler üzerinde de durulacaktır. Araştırmalarda had cezalarından biri olarak zina suçunun tespiti ve cezanın uygulanması hakkında Bâbürlüler devrinde şimdiye kadar bir örneğe ulaşamaması dikkat çeken bir durumdur. Bu devrin meşhur âlimlerinden Şah Veliyyullah, dönemine yönelik tenkitlerinden biri olarak bu duruma işaret etmiştir. Verilen ta'zîr cezaları üzerinde çalışmak aynı zamanda üç yüz yıldan daha uzun bir süre Hint'te hâkimiyet sağlayan Bâbürlü toplumunda yaygın olan suçların ortaya çıkarılmasına ve toplumsal sorunların çözümünde izlenen yöntemin belirlenmesine katkı sağlayacaktır. Bâbürlü hükümdârları toplumun dava konusu olan meselelerini dinlemeye ve bu davaları çözmeye büyük hassasiyet göstermişlerdir. Bu anlayış çok sayıda Batılı seyyahın da dikkatini çekmiştir. Mezâlim mahkemeleri çerçevesinde hükümdârların başkanlık ettikleri mahkemeler bu çalışmada ele alınacaktır. Nüfus olarak Bâbürlüler devrinin tamamında müslümanlardan fazla olan diğer din mensupları (zimmîler) arasındaki davaların nasıl çözüldüğü meselesi de bu çalışmada tartışma konusu edilecektir. Kadının davayı çözerken dayandığı ispat vasıtaları bölgesel şartlar çerçevesinde yeniden şekillenmiştir. Örneğin Hindûların inek üzerine yemin etmeleri istenmiş ve mahkemede bu delil olarak geçerli sayılmıştır. Yargı faaliyetinde kullanılmak ve davalarda kadılara kolaylık sağlamak üzere hazırlanan *el-Fetâva'l-Hindiyye*'nin yeri ve önemi bu bağlamda değerlendirilecektir. Gerek Batı'da gerekse Hindistan ve Pakistan'da bu konuda oluşan literatür hakkında bilgi verilmesi de bu çalışmanın temel hedeflerinden biridir. Bâbürlü yargı sistemini incelemenin bu dönemde hâkim mezhep olan Hanefî mezhebinin bölgedeki tatbikatının ortaya çıkarılmasına ve bölgeye yönelik hukuk tarihi araştırmalarına küçük de olsa bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Hanefi Mezhebi, Yargılama Hukuku, Ceza, Hint Alt Kıtası.

Abstract

The judicial system during the Mughal Empire (1526-1858) has not been thoroughly researched in our country in terms of Islamic law. Inheriting the tradition of the Delhi Sultanate and continuing the common tradition in other civilizations, the Mughal judicial system reached its most systematic form and widest scope of application in the Indian subcontinent during the 17th century. During Emperor Akbar's reign, who is considered as the founder of the state, he abolished the office of vazir-i azam which was regarded as an excessively powerful and authoritative position and left the administration of administrative mechanism to a new system consisting of four separate deputy positions for finance, army, palace and religion. Comparable to grand mufti in Ottoman Empire, qadis serving under sadru's-sudur had a central role within Mughal judiciary. The kutval and fevcdar who did not have an exact equivalent in terms of duties in other civilizations, served as assistant officials. In some cases, fevcdars and kutvals also acted as qadis which was a unique practice in this region. This study aims to make some initial observations about the judicial system by focusing on the types and powers of courts during the Mughal period. Court of mazalim, court officials and assistants, as well as the punishments imposed during this period. It also seeks to compare Mughal practices with those of the Ottoman Empire where necessary. Also, as a new field, the tazir punishments given during this period will be exemplified especially using the travelogues of the time which are directly related to the customary law of the Mughals. In addition to punishments in parallel with those in the Ottoman Empire, tazir offenses unique to this region can also be identified. The methods used in carrying out severe penalties and death penalties given during this period such as politically motivated executions will also be emphasized. It is worth noting that one notable aspect is that there has not been an example found so far regarding the detection and punishment of adultery as one of the hadd punishments during Mughal rule. One of the criticisms directed at the period by the scholars of the Mughal era, Shah Waliullah pointed out this issue. Studying tazir punishments related to this period will contribute to uncovering actions requiring punishment and determining the method followed in solving societal problems in the Mughal society which ruled over India for more than three hundred years. The Mughal rulers showed great sensitivity in listening to and resolving issues brought before them by society. This approach has attracted the attention of numerous Western travelers. The courts presided over by the rulers within the framework of mazalim (injustice) courts will be addressed in this study. The issue of how cases among non-Muslims who outnumbered Muslims in terms of population throughout the entire Mughal era were resolved will also be discussed in this research. The evidential tools relied upon by the qadi (judge) when resolving cases have been reshaped within regional circumstances. For example, Hindus were asked to swear on a cow and this was considered valid evidence in court. The place and importance of *al-Fatava'l-Hindiya* prepared to facilitate the work of judges in legal cases will be evaluated in this context. Providing information about the literature that has been formed on this issue both in the West and in India and Pakistan is also one of the main objectives of this study. Examining the Mughal judicial system will contribute to revealing the influence of the Hanafi school of thought which was a widespread school of thought in the region during this period. In addition, such research will make a small contribution to the study of legal history in the Indian subcontinent.

Keywords: Fiqh, Hanafi Madhab, Procedural law, Criminal Law, Indian Subcontinent.

Giriş

Modern dönem öncesi Hanefî fıkıh tarihine yönelik araştırmacıların odaklandığı bölge ve dönemlere bakılacak olursa genelde Hint alt kıtası özelde ise Bâbürlüler (1526-1858) dönemine yönelik akademik ilginin oldukça zayıf kaldığı söylenebilir. Memlûklüler, Selçuklular yahut da Endülüs Emevî Devleti dönemi yahut da muayyen bir zaman diliminde Osmanlı şehirlerinden birindeki yargı sistemini inceleyen fıkıh çalışmaları bulunmakla birlikte ülkemizde yukarıda arz edilen üç büyük devlet döneminde Hint'teki adâlet teşkilatının gelişimini ve yargı faaliyetini ele alan yahut da alınan kararları ve verilen cezaları konu eden tez ya da makale düzeyinde bir çalışmanın bulunmadığı görülmektedir. Zira Bâbürlü imparatorluğu on yedinci yüzyılda yüz elli milyona yaklaşan nüfusu ile oldukça geniş topraklarda hâkimiyet kurmuş dönemin önde gelen merkezî teşkilata sahip devletlerinden biridir. Toplumsal hayatın düzenini sağlayan bu merkezî yapılanmanın¹ önemli unsurlarından biri de yargı sistemidir. Bu kapsamlı meselenin bir makale çerçevesinde ele alınarak kuşatıcı bir araştırma yapılamayacağı müsellemidir. Bâbürlüler devrindeki yargı müessesesi ve bu kurumda görev alan memurlar, cerîme olarak kabul edilen fiiller, örfî hukuka dair önemli bir kaynak olabilecek mahkeme kararları ve cezalar ile mezâlim mahkemelerinin işleyişiyle ilgili birtakım tespitlerin sunulması mesabesindeki bu çalışma, ileride yapılacak bu konudaki kapsamlı araştırmalara bir basamak olma hedefi dışında bir iddiaya sahip değildir.

Bâbürlüler dönemi yargı sistemini inceleyebilmenin önündeki en önemli engellerden biri resmi kayıtlara ulaşılması konusundaki zorluklardır. Vesikalar ve tutulan kayıtlar Bâbürlü Devleti'nin merkezden idare edilmesini kolaylaştıran temel yöntemlerden biridir.² Osmanlı Devleti'ndeki gibi kadıların hazırladığı mahkeme kayıtlarının aşağıda üzerinde durulacağı üzere Bâbürlüler devrinde tutulmadığına yönelik iddialar bulunsa da Bâbürlü hukuk düşüncesinin kaynakları sayılan bu evrakların modern dönemde arşivlenmediği hatta bilerek yok edildiği söylenebilir. Exeter Üniversitesi'ndeki akademisyenlerden biri olan Profesör Nandini Chatterjee'nin 2017-2022 yılları arasında yürüttüğü "Forms of Law in the Early Modern Persianate World, 17th-19th Centuries" başlıklı projesi bizlere bu belgelerin Hindistan, Pakistan ve Bengal'deki köklü ailelerin ellerinde hâlen muhafaza edildiğini ve bu yolla bir kısmına ulaşılabilceğini göstermektedir.³ Osmanlı yargı sistemini derinlemesine inceleyebilmek için nasıl şer'îye sicilleri birinci el kaynak ise Bâbürlü tecrübesini aydınlatılabilmek için de mahkeme kayıtlarının tespiti büyük önem arz eder. Bu dönemde hazırlanmış en meşhur fıkıh kitabı kabul edilebilecek *el-Fetâva'l-Hindiyye*'de kadının gördüğü dava hakkında kayıt tutması gerektiği hükme bağlanmış ve evrakın kâtip tarafından nasıl düzenleneceği hakkında geniş bilgi verilmiştir.⁴ Fakat *el-Fetâva'l-Hindiyye*'nin Bâbürlü mahkemelerindeki tatbikatını inceleyebilmek için henüz yeterli verinin bulunmadığı söylenebilir. Gerek Batı'da gerek Hindistan'daki üniversitelerde doktora çalışmaları dahil olmak üzere bu alanda çok sayıda araştırmaya ulaşılabilir. Bu devirde edebî'l-kâfî literatürüne dair hazırlanmış Hint alt kıtasında yahut da İslam coğrafyasında şöhret bulmuş bir eser tespit edilememektedir. Uzun süre iftâ makamında görev yapmış Hâdim Ahmed b.

¹ John F. Richards, *Bâbü Türk İmparatorluğu*, çev. Yasin Tekin (İstanbul: Selenge Yayınları, 2021), 17-18.

² Richards, *Bâbü*, 20.

³ Geniş bilgi için bk. <https://lawforms.hypotheses.org>

⁴ Şeyh Nizâm el-Burhanûrî, *el-Fetâva'l-Hindiyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 3/310-311.

Haydar el-Leknevî'nin (ö. 1271/1854) *Zâdü't-takvâ fi âdâbi'l-fetvâ* adlı eseri gibi az sayıda muayyen çalışmaya ulaşılabilmektedir.⁵

Jadunath Sarkar, 1920'de yayımlanan *The Mughal Administration*⁶ adlı eserinde Bâbürlü idari yapılanması üzerinde henüz ayrıntılı bir araştırmanın yapılmadığına dikkati çekmiştir. Bu eserin yargı sisteminden bahsettiği kısımlar bu alandaki erken dönem çalışmaları arasında sayılabilir. Sarkar, Hint ve Hint dışı (Arap-Fars) unsurların bir harmanlanması ve uzlaşısı olarak gördüğü "Bâbürlü hükümet sistemi" kavramıyla kendine has özellikleri ile temâyüz eden bir yapılanmayı tanıtmaya çalışmıştır. Kısa bir süre sonra İbn Hasan *The Central Structure of The Mughal Empire in Northern India* başlıklı bir doktora tezi hazırlamış ve devletin merkezî teşkilat yapılanmasını ele alırken yargı sistemine de müstakil bir yer ayırmıştır. Bu sahadaki çok sayıda araştırmanın temel kaynağını bu tez oluşturmaktadır.⁷ 2009 yılında doğrudan yargı sistemi üzerinde temerküz eden bir doktora çalışmasını Sadık Hüseyin kaleme almıştır. Bâbürlü yargı sisteminin Delhi Türk Sultanlığı'na dayandığını savunan bu çalışma⁸ o döneme atıfta bulunarak mahkeme türleri, kadılık sistemi ve mahkeme görevlileri hakkında sistematik ve geniş bir bilgi sunmaktadır. Kadıların kendi yerlerine atadıkları nâiblerin bir tür avukat olduklarını ileri süren bu eserin⁹ İslam yargılama hukukuna vukûfiyeti konusunda dikkatli olunmalıdır. Parmatma Saran'ın *The Provincial Government of the Mughals*¹⁰ adlı daha geniş bir çerçeveden Bâbürlü devletini inceleyen kitabında yargı sistemine ayrılan müstakil bölümün yanı sıra devlet görevlileri üzerinde durulurken mahkeme memurları hakkında da bilgi verilmektedir. Ayrıca Saran Hint'teki müslüman hâkimiyeti döneminin tarihini kaleme aldığı *Studies in Medieval Indian History* adlı kitabında kutvâle müstakil bir başlık ayırmıştır.¹¹ R. P. Pandey'nin oldukça genel bir başlığa sahip olmakla birlikte yargı faaliyetinin yardımcı görevlilerinden biri olan kutvâl üzerinde odaklandığı "Judiciary in India"¹² adlı makalesi bu sahadaki muayyen araştırmalardan biri olarak zikre değerlidir. Satya Prakash Sangar'ın 1967'de yayımlanan *Crime and Punishment in Mughal India*¹³ adlı kendi doktora tezine dayanan kitabı, Bâbürlüler devrindeki suç ve ceza teorisini Madhya Pradesh eyaletine bağlı Sitamau kasabasındaki Raghubir Kütüphanesi'nde bulunan Evrengzîb Âlemgir dönemine ait mahkeme tutanakları ve Doğu Hindistan Şirketi'nin mahkeme kayıtlarına dayanarak ele alması bakımından öne çıkan erken dönem çalışmalarındandır. Aşağıda üzerinde durulacağı üzere yerel yönetimdeki başlıca görevlilerden fevdârın kadı ile ilişkisini tartışan muayyen bir çalışma olarak da Noman Ahmad Siddiqi'nin makalesine işaret etmek gerekir.¹⁴

Bâbürlüler devri mahkemelerine sadece müslümanların değil tebanun büyük çoğunluğunu oluşturan diğer din mensuplarının yaygın olarak başvurdukları tezini savunan

⁵ Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-havâtir* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1999), 7/961.

⁶ Jadunath Sarkar, *The Mughal Administration* (Patna: Patna University, 1920).

⁷ İbn Hasan, *The Central Structure of The Mughal Empire in Northern India* (New Delhi: Munshiram Manoharlal, 1936).

⁸ Sadique Hussain, *Judicial System in India During Mughal Period* (New Delhi: Jawaharlal Nehru University, Center of Persian and Central Asian Studies, Phd Thesis, 2009), 134.

⁹ Hussain, *Judicial System*, 149.

¹⁰ Parmatma Saran, *The Provincial Government of the Mughals* (Allahabad: Kitabistan, 1943).

¹¹ Parmatma Saran, *Studies in Medieval Indian History* (New Delhi: Ranjit Printers, 1952), 102-112.

¹² R. P. Pandey, "Judiciary in India", *The Indian Journal of Political Science* 25/3-4 (1964), 152-156.

¹³ Satya Prakash Sangar, *Crime and Punishment in Mughal India* (Delhi: Reliance Publishing House, 1998).

¹⁴ Noman Ahmad Siddiqi, "Pulls And Pressures On The Faujdar Under The Mughals", *Proceedings of the Indian History Congress* 29/1 (1967), 243.

ve aile hukuku özelinde Farsça resmi kayıtları sunarak bu tezi temellendiren yukarıda kendisinden bahsedilen Nandini Chatterjee'nin makalesi, yargı faaliyetinin bir başka yönüne ışık tutması bakımından önem arz eder. Devletin sağladığı hukuk güvenliği ve kendi dinlerine göre elde ettikleri hakların bu yolla resmiyet kazanması sebebiyle 18. yüzyılın sonlarına kadar Şeriat'ın bu bölgede sadece müslümanların hukuku olmadığı ifade edilmektedir.¹⁵

Bâbürlüler dönemi yargı sistemiyle ilgili kaynak olarak yararlanılacak yukarıda arz edilen literatürün yanı sıra bu çalışmada Batılı seyyahların tespitleri destekleyici bilgiler olarak kullanılacak ve yargı faaliyetine yönelik gözlemleri mevcut uygulama örnekleri olarak sunulacaktır. Zira fıkıh tarihi için önemli bir kaynak olan Hint seyahatnâmeleri aynı zamanda yargılama hukukuyla ilgili değerli bilgiler sunmaktadır. Shaikh Musak Rajjak, Bâbürlüler dönemi seyahatnâmelerinde bahsi geçen suçlar ve cezaları tespit ederek ceza hukuku açısından seyahat kayıtlarına dayanan muhtemelen ilk müstakil makaleyi hazırlamıştır. Yukarıda zikredilen Satya Prakash Sangar'ın eserinin kaynaklarından birinin de seyahatnâmeler olduğuna bu bağlamda işaret etmek gerekir. Zira çoğu ticaret yapmak ya da Doğu Hindistan Şirketi'nin temsilcisi olarak bölgede görev almak üzere gelen seyyâhların temel amaçlarından biri de Bâbürlü devletinde suç teşkil eden fiilleri ve verilen cezaları gözlemek olmuştur. Hint-İslam medeniyeti hakkında bu bölgeye gelecek kimselere bir rehber niteliğinde olan bu metinler aynı zamanda yabancıların karşılaştıkları hukukî yaptırımlar hakkında onları bilgilendirmektedir.¹⁶ Arz edilen makaleden daha geniş bir kapsamda aşağıda bu literatürdeki tespitler üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Seyahatnâmelerin fıkıh araştırmalarındaki değerine verilebilecek isabetli örneklerden biri Bâbürlü hükümdârlarının adâleti sağlamaya verdikleri önemi simgeleyen¹⁷ Zencîr-i Adâlet adlı uygulamadır. Meşhûr seyahatnâme yazarlarından Sir William Hawkins (ö. 1613), Sultan Cihangîr (1605-1627) döneminde fakir köylü ve çiftçilerin adaletsizlikten şikâyet ederek doğrudan dertlerini sultana arz edebilecekleri bir yöntemden bahsetmektedir. Başkentte bir sütuna bağlanmış üzerinde ziller olan bir zincirin saraya doğru uzandığını görmüştür. Halk bu zinciri çektiğinde hükümdâr sebebini öğrenmek için bir görevli yollamaktadır.¹⁸ Cihangîr Şah hızlı bir şekilde meselelerin çözülebilmesi için Zencîr-i Adâlet adı verilen altından bir zincir yapılmasını emretmiş ve bu zincirin bir ucunu Agra kalesinin en yüksek burcuna diğer ucunu ise Cemne (Yamuna) nehri kıyısındaki bir sütuna bağlatmıştır. Sultan Cihangîr memurların işlerini yavaş yaptığı yahut da adâleti gereği gibi yerine getiremedikleri durumları halkın bu yol ile bizzat kendisine ilettiklerini belirtmektedir.¹⁹ Bu uygulama daha önce bir Pers hükümdârı tarafından kullanılmıştır.²⁰

Bâbürlü yargı sisteminin tarihinden bahseden bir çalışmanın bu bölgede Doğu Hindistan Şirketi'nin ticari faaliyetleri zemininde giderek güçlenen İngilizlerin hukuk

¹⁵ Nandini Chatterjee, "Reflections on Religious Difference and Permissive Inclusion in Mughal Law", *Journal of Law and Religion* 29/3 (2014), 396-415.

¹⁶ Shaikh Musak Rajjak, "Justice and Punishment during Mughal Empire", *International Journal of Science and Research (IJSR)* 3/12 (2014), 2444-2446.

¹⁷ Ishwari Prasad, *A Short History Of Muslim Rule In India* (Allahabad: Indian Press, 1965), 482.

¹⁸ William Foster, *Early Travels in India* (London: Oxford University Press, 1921), 131.

¹⁹ Nûrüddin Cihangîr Şâh, *Târih-i Selîm Şâh*, çev. Nevres-i Kadîm (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), XLII-XLIII, 41.

²⁰ Beni Prasad, *History of Jahangir* (Allahabad: The Indian Press, 1930), 111-112; Sangar, *Crime*, 12; Ahmet Aydın, *Yavana: İslam Medeniyetinin Büyük Havzası Hint* (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021), 198.

sistemine müdahalelerini de incelemesi gerekir. “Anglo–Muhammedan Law” kavramı altında ifade edilebilecek bu dönüşüm hakkında ülkemizde henüz bir araştırma yapılabilmemiş değildir. Batılıların hukuk sistemine müdahalelerini ceza hukuku özelinde inceleyen Jorg Fisch’in başlığı “Ucuz Hayatlar Pahalı Uzuvarlar: Bengal Ceza Hukukunun İngilizler Tarafından Dönüştürülmesi”²¹ olarak tercüme edilebilecek eseri bu sahada öne çıkmaktadır. Şirketin 1757’de Bengal’de fiilî hâkimiyeti eline geçirmesinin ardından 1765’te ilk yasal değişiklikleri yapmasıyla başlayan süreci inceleyen bu eser, temel hedefi gelir elde etmek olan Doğu Hindistan Şirketi’nin 18. yüzyılın sonlarına kadar ceza hukukuna aslı müdahalelerde bulunmadığını ve İngiliz yargıçlar tarafından mevcut sistemin devam ettirildiğini fakat 1790’da İngiliz hukukunun uygulanmaya başlandığını ileri sürmekte ve iki hukuk sistemi arasındaki tenakuz ve uyumu tartışmaktadır. Elinizdeki bu araştırma birkaç örnek vermek dışında bu konuyu müstakil bir çalışmaya bırakacaktır. Aşağıda Hint alt kıtasında Bâbürlüler dönemi idarî mekanizmaları ve müesseseleri ile bir medeniyet havzasına dönüşen bölgede adâletin temini için işlev gören kurumlar, bu kurumların başlıca çalışanları üzerinde durulduktan sonra ceza hukukunun tatbiki hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

1. Yargı Kurumları

Memlûklüler ve Osmanlı Devleti dönemlerinde mahkemeler, özelde mezâlim mahkemeleri, adliye teşkilatı, kadılık müessesesi ve verilen cezalara dair tez, makale ve kitap düzeyinde çok sayıda çalışmaya²² ulaşılabiliyor iken ülkemizde fıkıh sahasında Bâbürlüler devrini konu alan müstakil tek bir araştırma tespit edilememektedir.²³ Yargı kurumunun tarihine bakılacak olursa Bâbürlüler devrinde Ekber Şah (1556-1605) döneminin önemli bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Ekber Şah tahta geçtiğinde aşırı güç ve yetkilerle donatılmış bir görev olarak değerlendirdiği vezîr-i a’zâmlık makamını kaldırarak idari mekanizmanın yönetimini eşit güce sahip maliye, ordu, saray ve diyânet olmak üzere dört ayrı vekillikten oluşan yeni bir sistem ile değiştirmiştir. Bu uygulama hem Türk-İslam devlet geleneği hem de onun mirası üzerine kurulan Delhi Türk Sultanlığı’nın yapılanmasına uygunluk arz etmez.²⁴ Bâbürlüler döneminde din işlerinin en yüksek temsil makamı sadrû’s-südûrdur. Osmanlı devletindeki şeyhülislama tekâbül etmektedir. Sadrû’s-südûr kadıları atama yetkisini sahiptir. Ancak yaptığı tüm atamalarda hükümdârın onayını almaktaydı.²⁵ Sadr kavramının kullanımı İslam dünyasında Selçuklu hükümdârı Sencer’in 495/1101 yılında

²¹ Jorg Fisch, *Cheap Lives and Dear Limbs* (Wiesbaden: Franz Steiner, 1983).

²² Nâsi Aslan, “Osmanlı Hukuku’nun Oluşumunda Fetvâ ve Kazâ Münasebeti”, *Dinî Araştırmalar* 2/4 (1999), 85-100; a.mlf., *İslam Yargılama Hukukunda “Şühûdü’l-hâl” Jürî: Osmanlı Devri Uygulaması* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1999); a.mlf., “Klasik Dönem Ceza Kanunnâmeleri Bağlamında Osmanlı Hukûkunun Şer’îliği Üzerine”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2003), 17-44; a.mlf., *İslam Hukukunda Yargılama Etiği ve İlkeleri* (Ankara: İlahiyat, 2005); a.mlf., “İslâm-Osmanlı Hukukunun Oluşumunda Fetva ve Kaza Münasebeti”, *Osmanlı Hukukunda Fetva*, ed. Mustafa Demiray vd. (İstanbul: Klasik Yayınları, 2018), 227-242; Ömer Korkmaz-Nasi Aslan, “Osmanlı Ceza Muhakemesinde Olay Yeri Ön İnceleme -Keşif ve Tahrir- Raporları”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 33 (2019), 239-259.

²³ *el-Fetâva’l-Hindîyye*’yi konu alan bir doktora tezinde bu eserin hazırlandığı dönemi tasvir etmek üzere Bâbürlü Devleti’nde iftâ ve kaza teşkilatını ele alan müstakil bir başlık bulunduğuna işaret etmek gerekir. Aliosman Dağlı, *Bâbürlüler Yükseliş Dönemi Başvuru Kaynaklarından Fetâva-yı Hindîyye’nin İncelenmesi* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 37-54.

²⁴ Richards, *Bâbürlüler*, 37; Ibn Hasan, *The Central*, 349.

²⁵ Saran, *The Provincial*, 37; Prasad, *A Short History*, 446; Ibn Hasan, *The Central*, 315.

Buhara başkadılığına bu ünvanı vermesine kadar geri götürülebilir.²⁶ Sadrü's-südûr merkezi idare, il ve ilçe düzeyindeki kadıların ve mîr adlı atamasını denetlemiş, yerel birimlerden gelen tavsiyeleri ve ulemâ âilelerinin devamlılığını dikkate almıştır.²⁷ Hükümdârların izlediği siyasetin sadrü's-südûrun hükümleri ile çatıştığı muayyen meselelere de rastlanmaktadır. Örneğin Hint alt kıtasındaki diğer dinler ile İslam'ı birleştirerek Din-i İlâhî adı verilen eklektik bir din anlayışı inşa etmeyi planlayan Ekber Şah döneminde Sadrü's-südûr Şeyh Abdünnebî, cami için toplanan malzemeleri bir tapınak inşa etmek amacıyla kullanmayı planlayan bir brahmana izin verilmemesi sonrasında Hz. Peygamber hakkında aşağılayıcı ifadeler kullanması üzerine onun idam edilmesine hükmetmiştir. Ekber Şah'ı rahatsız eden bu karar sonrasında Sadrü's-südûr, Hicaz'a gönderilmiş diğer bir ifade ile sürgün edilmiştir.²⁸ Sadrü's-südûrun Ekber Şah'ın iktidarının ilk yıllarına kadar merkezî bir konuma sahip iken zamanla yetkilerinin kısıtlandığı, yargının başı sayılmasına rağmen hükümdârların haftalık olarak mahkemelere başkanlık etmeleri sebebiyle de yetki gücünün zayıfladığı ileri sürülmektedir. Bu durum bir tür yargıya müdahale olarak da değerlendirilebilir.²⁹

Hukuk sisteminin muhatabı olan teba açısından Bâbürlü toplumu ile Osmanlı Devleti mukayese edilecek olursa M. L. Roy Choudhury Hint alt kıtasında gayri müslimlerin çoğunluğu oluşturduğunu belirtir ve Bâbürlü hükümdarlarının geleneklerine oldukça bağlı yerli halkın yasalarını büyük oranda devam ettirdiklerini ifade eder.³⁰ Gayri müslimler kendi davalarını da kadıya getirmişler örneğin bir malın devri konusunda hibenâme düzenlemek üzere kadı mahkemesine gelmişler, hazırlanan senette devredilen mülkün tüm ayrıntıları Farsça olarak yazılmakla birlikte metne Hintçe bir özet de ilave edilmiştir. Kendi aralarındaki miras davalarını da kadıya getirdiklerine dair kayıtlara ulaşılabilmektedir.³¹ Bölgesel ve kültürel şartların Bâbürlü yargı sisteminde dikkate alındığını gösteren bu örnek aynı zamanda müslüman olmayan tebanın davanın taraflarından birinin müslüman olmadığı durumlarda da mahkemeye başvurduklarına işaret etmektedir. Bâbürlü yargı sistemi hakkındaki bir çalışmanın mahkeme türleri ve görevlilerinin yanı sıra, farklı türdeki dava ve yargılama süreçlerinden, yargılama adabından ve kullanılan ispat vasıtalarından bahsetmesi isabetli olacaktır. Aşağıda bahsedilen konular çerçevesinde bu dönemdeki mahkemelerin işleyişi üzerinde durulduktan sonra müslüman olmayan halka yönelik tatbikatın işleyişi ele alınmaya çalışılacaktır.

1.1. Kadı Mahkemeleri

Bâbürlüler yargı sisteminde Delhi Türk Sultanlığı'ndan tevârüs edilen geleneği devam ettirmişler ve kadı mahkemeleri yargı sisteminin merkezinde yer alarak farklı türdeki davaların çözüldüğü başvuru yerleri olmuştur. Hükümdârın başkanlık ettiği saraydaki mezâlim mahkemeleri, súbelerde (eyâletler) vâlinin, serkârlarda (kaza) kâdilkudâtın (kadı-i

²⁶ Mustafa Uzunpostalcı, "Burhâneddin el-Buhârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/435-437.

²⁷ Chatterjee, "Reflections", 406.

²⁸ Mohammad Mujeeb, *The Indian Muslims* (London: George Allen and Unwin Ltd, 1956), 241.

²⁹ Isha Kaushik, *The Process And Pattern of Emergence of Structure And Compositi on of Main Trading Towns of Medieval Mughal India* (Delhi: Delhi University, Department Of Geography, Phd Thesis, 2013), 111-112.

³⁰ M. L. Roy Chowdhury. "Principles of Law in The Mughal Empire." *Proceedings of the Indian History Congress* 10 (1947), 367.

³¹ Chatterjee, "Reflections", 408, 410.

serkâr olarak da isimlendirilmiştir³²), ilçe ve mahallelerde kadı ve kutvâlin başkanlık ettiği mahkemeler olmak üzere mahkemeleri kendi içinde sınıflandırmak mümkündür. Sûbelerdeki mahkemeler aynı zamanda bir alt mahkemeden gelen kararların temyiziyle de görevliydi. İlçelerdeki mahkemeler dâhil tüm yargı kurumları medeni hukuk ve ceza davalarının tamamına bakmaktaydı.³³ Baş kadının (kâdilkudât) mahkemesinde müftî, muhtesip, daroga-i adalet, ileride kendisinden bahsedilecek olan mîr adl, Hinduizm geleneği ve ritüellerini iyi bilen kimseler olan pandit ve zabıt kâtibi görev yapmaktaydı.³⁴

Hükümdârların her şehir için iki kadı atama yönünde bir geleneği bulunsa da tek kadının atandığı şehirler de olmuştur. Kadılar sadece şehirlere değil daha küçük birimler olan yerleşkelere de tayin edilmişlerdir. Mahkemelerde müftînin varlığı zorunlu değildir. Kadı şayet davayı çözebilecek birikime sahip ise kendisi hüküm vermekte aksi takdirde meseleyi müftîye havale ederek ondan fetva istemektedir. Aynı uygulamayı Osmanlı tatbikatında da görmek mümkündür.³⁵ Büyük davalara haftanın muayyen bir günü ayrılmıştır. Hükümdarın gördüğü davaların çoğu ceza davaları olmuştur.³⁶ Seyyâhlar da eserlerinde bu durumu teyit etmektedirler.³⁷ Bâbürlü mahkemelerinde şikâyetlerin yazılı olarak sunulması esastır. Deliller kaydedilmiş ve gerekli görülen durumlarda müftîye sunularak görüşü istenmiştir.³⁸

Mahkemeler özel olarak bu amaçla tasarlanmış resmî binalarda yapılmıştır.³⁹ 17. yüzyılda başkent Agra'da kadı mahkemesini sarayın kapısının dışında inşa edilen bir mekânda kurmuş ve bu mekâna adliye binası manasına gelen "kaçeri (katchery)" ya da bir binanın çatısında veya avlusunda bulunan yüksekçe bir platform anlamındaki "çabutra (chabutra)" adı verilmiştir.⁴⁰ Bu mekân gerekli durumlarda hapishane olarak da kullanılmıştır.⁴¹

Bâbürlü toprak idaresi öncelikle sûbelere, sûbeler serkârlara, onlar parganalara yani mahallelere, mahalleler de panchayatlara yani köy idari birimlerine ayrılmıştır.⁴² Bu sistematığın istisnalarından biri Bâbürlüler devrinde ticari hayatın önemli merkezlerinden olan limanlardır. Sûrat gibi büyük limanlar bağımsız bir birim gibi değerlendirilmiş, yönetimleri ayrılmış ve yargı faaliyeti için müstakil bir kadı ve fevcdârın yanı sıra çeşitli memurlar atanmıştır. En yetkili memur olan sadr ile kadı çoğu zaman aynı kişi olmuştur.⁴³

Hinduların yoğun olarak yaşadıkları köyler ve kırsal bölgelerde tüm kastların hukukî sorunlarını çözmek ve ceza davalarına bakmakla görevli olan yerel yönetimlere "panchayat" denilmekteydi. Bâbürlüler bu eski Hint geleneğini devam ettirmişlerdir. Sanskritçe bir

³² Hussain, *Judicial System*, 147.

³³ Madiha Moin, "Legal System during Ancient India", *International Journal of Law Management* 5/5 (2022), 1538-1546.

³⁴ Hussain, *Judicial System*, 151.

³⁵ Aslan, "Osmanlı Hukuku'nun Oluşumunda Fetvâ", 92-93.

³⁶ Ibn Hasan, *The Central*, 304-305, 314.

³⁷ Rajjak, "Justice", 2444.

³⁸ Ibn Hasan, *The Central*, 342.

³⁹ Sangar, *Crime*, 18.

⁴⁰ Rajjak, "Justice", 2445; Sangar, *Crime*, 18.

⁴¹ Sangar, *Crime*, 77.

⁴² Hussain, *Judicial System*, 146; Saran, *The Provincial*, 207.

⁴³ Saran, *The Provincial*, 215-216.

kelime olan panchayat aynı köy ya da kasttan beş kişiden oluşan yönetim/topluluk anlamına gelmektedir. İslam hukuku ile çatışmadığı durumlarda kendi kendine yeten ve yöneten bu heyetin anlaşmazlıkların çözümü için aldıkları kararlar kesinlik arz ediyordu.⁴⁴

Müslümanlar ile Hindûlar arasındaki davalarda Şeriat'a göre hüküm verilmiştir. Ekber Şah'ın Din-i İlahî anlayışının hâkim olduğu dönemde de ceza hukuku ve yargı sistemi bakımından köklü değişiklikler yaşanmamıştır. Ancak onun devrinde cezaların fıkha göre uygulanmadığı örneklere ulaşılabilmektedir. Ceza hukuku hem müslümanlara hem de Hindûlara tatbik edilmiştir. Müslümanların hoşgörü siyaseti bağlamında Hindûların yaşadıkları köylerde kadîm ve kurumsallaşmış geleneklere müdahale edilmemiştir. Köy meclislerinde panditler Hindûların kendi aralarındaki miras vb. meseleleri çözmeye devam etmişlerdir.⁴⁵

Evregznîb Âlemgîr Bâbürlü topraklarında mahkemelerin Cuma günün tatil olması sebebiyle dört gün çalışmasına hükmetmiştir. Çarşamba günü kadılar vâlinin huzurunda toplanmakta ve ceza davalarını görmekteydiler. Mahkeme gün doğumundan öğle namazına kadar çalışmaktaydı.⁴⁶ Bâbürlü topraklarında vâli de sultan gibi haftada bir günü davaları görmek için ayırmıştır. Kadılar ve diğer mahkeme görevlileri ona yardımcı olmak için duruşmada hazır bulunmuşlardır.⁴⁷

Ekber Şah devrinde Hindistan'a gelen İspanyol asıllı bir Cizvit papazı olan Antonio Monserrate (1536-1600) kadılık sistemini incelemiş ve kamu suçları ile ilgili hükümdârın sert bir tavır olduğunu ifade etmiştir. Devlet görevlilerinin bu tavırdan oldukça korktuklarını belirten Monserrate, işlerin hükümdârın istediği gibi yapılması için onların büyük çaba sarf ettiklerini belirtir. Mâlî davalar ve önemli fikhî meseleler hükümdârın huzurunda görülmektedir. Kadıların gördükleri davalar sırasında verilen hükümlerin kayda geçirilmediğini belirten Monserrate, Osmanlı tatbikatına göre farklı bir uygulamaya işaret etmektedir. Davaları gören mahalli kadıların yanı sıra Monserrate bir de temyîz mahkemelerinin bulunduğunu belirtmektedir. Adî suçları işleyenler demir parmaklıklarda tutulurken ağır suçlardan dolayı hapse mahkûm edilenler zincire vurulacakları Gvalyor (Gevâliyâr) kalesindeki zindanlara götürülmekteydi.⁴⁸ Bu kale dönemin en önemli devlet hapishanesiydi.⁴⁹

Yukarıda ifade edildiği üzere 18. yüzyılda Bengal bölesinde hâkimiyet sağlayan ve kendi mahkemelerini kuran İngilizler Hindûlar ve Müslümanlar arasındaki davaları onların hukukuna göre görmekte iken özellikle Kalküta, Madras ve Bombay gibi büyük şehirlerde taraflardan birinin İngiliz olması durumunda ceza davaları da buna dahil olmak üzere kendi hukuklarına göre meseleleri çözmüşlerdir. İngiliz yargı sistemi bu tarihten itibaren Bâbürlü topraklarında yargılama hukuku tatbikatının bir parçası olmuştur. 1790'da şirket cârî hukuka doğrudan müdahale etmiş ve özellikle de katl suçu ile ilgili İslam hukukuna aykırı

⁴⁴ Beni Prasad, *History*, 110; Sangar, *Crime*, 25; Saran, *The Provincial*, 240-247; M. L. Roy Choudhury, "Hindu-Muslim Relation During The Mughal Period 1526 to 1707", *Proceedings of the Indian History Congress* 9 (1946), 282-296.

⁴⁵ Sangar, *Crime*, 10; Ibn Hasan, *The Central*, 308-309.

⁴⁶ Ibn Hasan, *The Central*, 328.

⁴⁷ Sangar, *Crime*, 14.

⁴⁸ Antonio Monserrate, *The Commentary of Father Monserrate*, çev. John S Hoyland (London: Oxford University Press, 1922), 209-211; Sangar, *Crime*, 74-75.

⁴⁹ Beni Prasad, *History*, 113.

düzenlemeler getirmiştir. Örneğin cinayetin işlendiği âlet ile ilgili Hanefî mezhebindeki ayırım ortadan kaldırılmış, sadece suçlunun niyetine dikkat edilmiş, ölen kişinin âilesinin kâtili af etme yetkisi ellerinden alınmış, diyet ödemeyenlerin cezası ömür boyu hapis olarak belirlenmiş, had suçlarından biri olan eşkıyalık suçunun cezası ağır kabul edildiğinden kırbaç ve sürgüne çevrilmiş, hiçbir Brahman'ın ölümle cezalandırılmayacağı kabul edilmiş ve 1829'da Bengal'de sati (dul kalan kadınların eşleriyle birlikte yakılması) yasaklanmıştır. Bu iki başlı sistem Bâbürlülerin yıkılmasından kısa bir süre sonra 1862'de Hindistan Ceza Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile son bulmuştur.⁵⁰

1.2. Mezâlim Mahkemeleri

Hız. Ömer devrinden itibaren İslam devletlerinde halkın yargılamadan memnun kalmadığı durumlarda hakkını aramak üzere hükümdâra başvurduğu üst bir mahkeme olan mezâlim mahkemeleri⁵¹ genelde haftanın belirli bir günü toplanmıştır. Bâbürlüler devrinde de belirli günlerde halkın adâlet divanına girmesine ve kadıların verdikleri kararlara itiraz ve şikâyetlerini sultana sunmalarına izin verilmiştir.⁵²

William Hawkins hükümdârın divanda (Bâbürlüler'in dördüncü Sultanı Nûreddin Cihangir) her gün iki saat davaları dinlediğini ve idamların salı günleri gerçekleştiğini aktarır.⁵³ 1656'da Hindistan'a gelen ve burada zamanla bir doktor olarak şöhret bulan Niccolao Manucci (1639-1717) Şah Cihân döneminde, haksızlığa uğradığını düşünen halkın doğrudan sultanın huzuruna çağrılması için büyük bir davul çalarak gezen memurlardan bahsetmiştir.⁵⁴ Manucci bu kavramı bilmiyor olsa da Bâbürlü devletindeki mezâlim müessesesinin varlığına dair önemli bir tespitte bulunmuştur. Manuccî on altı yaşına gelinceye kadar iyi bir eğitim aldıklarından bahsettiği şehzâdelerin, hocalarıyla hukukî meseleleri tartıştıklarından, örnek davaları inceledikleri ve karara bağladıklarından bahseder. Gelecekte tahta geçtiklerinde dünya işleri hakkında bilgi sahibi kimseler olmaları ve hukukî meselelerde karar verebilmeleri amacıyla bu eğitimi aldıklarını belirtir.⁵⁵ Osmanlı hükümdârları gibi Bâbürlü sultanları fıkıh sahasında iyi yetişmiş hatta bu sahada eser vermiş isimlerdir.⁵⁶

Evrengzîb Âlemgîr dönemine şahitlik eden bir isim olarak Manucci, kuvvetle muhtemelen Divân-ı Âm ve Divân-ı Has olarak bilinen toplantı salonlarını kastederek sultanın Âm-Hâs'ta halkı huzuruna kabul ettiğini ve mağdur kişilerin şikâyetlerini sürekli dinlediğini aktarmaktadır. Manucci adâletin sağlanması ve haksız fiillerin engellenmesi için sultanın kibirli bir şekilde hırsızların kafalarının vurulmasını, vâlilerin ve fevcdârların yağmalanan tüccar ve yolcuların mallarının tazmin edilmesini emrettiğine şahit olmuş, bazı zamanlarda suçun araştırılmasını ve bu konuda kendisine bilgi verilmesini istediğini görmüştür. Sûrat'ta Frenk korsanlarının Arap tüccarlara âit atları yağmalamasına yönelik

⁵⁰ Fisch, *Cheap Lives*, 4-5, 45, 49, 56, 73, 90.

⁵¹ Mehmet Şeker, "Ortaçağ Türk-İslâm Devletlerinde Hükümdarın Adalet Sembolü: Dîvânü'l-Mezâlim", *Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 6/10 (2017), 80-81.

⁵² Prasad, *A Short History*, 446.

⁵³ Foster, *Early Travels*, 116.

⁵⁴ Niccolò Manucci, *Storia do Mogor*, çev. William Irvine (Calcutta: Editions Indian, 1965), 2/20.

⁵⁵ Manucci, *Storia*, 2/347.

⁵⁶ Ahmet Aydın, "Bâbürlü Dönemi Fıkıh Çalışmalarının İlk Örneklerinden Biri Olarak Bâbürlü'nün Mübeyyen Der Fıkh'ı", *Usûl* 28 (2017), 149-182.

gelen şikâyet üzerine sultan başka hiçbir soru sormadan o limanın vâlisine bir mektup yazmış ve Frenklerin tutuklanarak mahkemeye sevk edilmelerini emretmiştir.⁵⁷

Halkın çözüme kavuşturulamamış davalarını Divân'da görmek üzere Cihangîr Şah salı gününü⁵⁸, Ekber Şah perşembeyi⁵⁹, Şah Cihân ve Evrengzîb Âlemgîr çarşamba gününü belirlemişlerdir.⁶⁰ Cihangîr Şah sadece ceza hukukuyla ilgili davalara değil medeni hukuka dair davaları da dinlemiş ve yanında fetva verme yetkisine sahip âlimler de bulunmuştur. William Hawkins'ın kayıtlarına göre hükümdârlar davaları dinlemeye saat üçte başlamaktaydı.⁶¹ Memurlar davalarını arz etmek üzere gelenleri tek tek içeri almakta ve hükümdâr onları dinledikten sonra sorular sormaktadır. Ardından orada bulunan ulemânın görüşünü de başvurduktan sonra karara varmaktadır.⁶²

Seyyah Bernier de mezalim mahkemelerine şahitlik etmiştir. Divân-ı hasta toplanan insanların hazırladıkları dilekçelerin hükümdar Cihangîr Şah'a arz edildiğini ve bu metinlerin duruşma esnasında okunduğunu, huzura yaklaşmaları emredilen kimseleri sultanın bizzat dinlediğini görmüştür. Ayrıca hükümdâr Adâlethâne'de haftanın bir günü kâdilkudât tarafından görülen davalara katılmaktaydı. Hükümdârların davaları dinleme geleneği askeri seferleri, gezileri ve başka illere yaptığı yolculukları sırasında da devam etmiştir.⁶³

Bâbürlü hükümdârları dîvan-ı hâsta sabah sekizden öğle vaktine kadar, kâdilkudât, kadılar, müfîler, âlimler, mîr adl, darogha-i adalet (güvenlik ve dilekçeleri iletmekten sorumlu memur⁶⁴), kutvâl yahut da vâli ve bu alanda çalışan memurlar ile birlikte davaları görmekteydi.⁶⁵ İbn Hasan karmaşık ve olağandışı bir öneme sahip davaların kadının takdiriyle sultana arz edildiğini belirtir. Ekber Şah saltanatının yirmi yedinci yılında bir fermanla idam cezalarını uygulama yetkisini vâlilerin elinden almıştır. Hükümün infâzı için sultanın onayına başvurulması gerekli hâle gelmiştir. Halefleri de bu uygulamayı sürdürmüştür.⁶⁶ İbn Hasan'a göre Batılı seyyahların her hafta sultanın sarayında bu tür cezalara tanık olmalarının temel sebebi bu durumdur.⁶⁷ Sultan Cihangîr idam cezası emrini verdiğiğinde memurlar suçluyu idam etmeden önce sultanın kanaatini değiştirmesi ihtimaline karşı gün batımına kadar beklemekteydiler.⁶⁸

Şah Cihân (1628–1658) dönemi kroniklerinde davaların oldukça azaldığı, çarşamba günü nadiren yirmi kadar davacının sultanının huzuruna çıkarıldığı nakledilmektedir. Bu dönemde suçlular yerel yetkililer tarafından suçun işlendiği yerde yargılanmakta, davalı ya da davacı verilen karardan memnun olmadığı durumlarda vâliye yahut sûbe (eyâlet) kadısına başvurarak davanın yeniden görülmesi istenmekteydi. Taraflar bu karardan da

⁵⁷ Manucci, *Storia*, 2/461-462.

⁵⁸ Beni Prasad, *History*, 97; Rajjak, "Justice", 2444.

⁵⁹ Rajjak, "Justice", 2444.

⁶⁰ Sarkar, *The Mughal*, 8; Ibn Hasan, *The Central*, 317; Rajjak, "Justice", 2444; Sangar, *Crime*, 11.

⁶¹ Sangar, *Crime*, 12.

⁶² Ibn Hasan, *The Central*, 317-318.

⁶³ Rajjak, "Justice", 2444; Ibn Hasan, *The Central*, 318-319.

⁶⁴ Hussain, *Judicial System*, 150.

⁶⁵ Beni Prasad, *History*, 111; Sangar, *Crime*, 13; Hussain, *Judicial System*, 152. Sarkar, *The Mughal*, 8.

⁶⁶ Sangar, *Crime*, 30.

⁶⁷ Ibn Hasan, *The Central*, 320, 330.

⁶⁸ Prasad, *A Short History*, 525; Sangar, *Crime*, 31.

memnun olmazlar ise dava baş kadıya intikal ederdi ve daha fazla soruşturma yapılarak sorun çözüldü.⁶⁹ Zira Bâbürlü Devleti idari yapılanmasında Ekber Şah ile birlikte Hint toprakları, daha iyi denetlenebilmesi ve tek bir merkezden daha kolay yönetilebilmesi için önce on iki ardından on beş súbeye (eyâlet) ayrılmış ve eyâletin vâlisi súbedar olarak isimlendirilmiştir.⁷⁰ Súbedârın görevlerinden biri de âsâyişi sağlamak ve cezaları tatbik etmektir.⁷¹

Bâbürlüler dönemiyle ilgili hükümdârların mezhebe bağlılığı ve adâlete verdikleri önem üzerinde duran bir seyyah olarak Francesco Gemelli Careri (1651–1725) öne çıkmaktadır. 1693 yılında bu bölgeye ulaşan Careri, Evrengzîb Âlemgîr'in adâletiyle tanınan bir isim olmak için çalıştığını, ibadet hayatına bakılacak olursa oldukça dindar bir kimse sayılabileceğini, öğle vaktinden önce halkın dertlerini dinleyen oturumlar yaptığını ve yoğun çalışma saatleriyle onun Avrupalı prenslere örnek olabileceğini dile getirmiştir.⁷² Seyahatnamesinde Bâbürlü Devleti'nin idari yapısıyla ilgili müstakil bir bölüm ayıran Careri Bâbürlüler'de yazılı yasalar olmadığını, hükümdârın her konudaki irâdesinin kanun sayıldığını, hem medenî hukuk hem de ceza davalarındaki son kararı kendisinin verdiğini söylemektedir. Âlemgîr Şah ona göre bu mutlak gücünü zâlimce kullanmaktadır. Buna örnek olarak toprakların tamamının sahibinin kendisi olmasını, tahsis ettiği toprakları (iktâ/mansıpdârlık sistemini kastederek) istediği gibi değiştirebilmesini örnek vermektedir. Napoli'deki Cizvitler Koleji'nde hukuk doktorası yapan Careri Batılı bir gözle Hindistan'da hukuk doktorası bulunmadığını, davaların yetersiz bilgiye sahip vâliler tarafından çoğu zaman karara bağlandığını ve bir değerlendirme komisyonunun onayına ihtiyaç olmadığını belirterek Batı ile bir mukayese yapmıştır.⁷³ Careri'nin yaşadığı dönemde Batı'da kanunlaştırma faaliyetlerinin ilk örneklerine ulaşabilmektedir. Oysa ki Bâbürlüler de dâhil olmak üzere bu dönemde İslam dünyasında resmî mezhep uygulaması çerçevesinde temel fıkıh ve fetva kitaplarının merkeze alındığı bir hukuk sistemi hâkimdir. Bu sistem hükümdâra da yetkiler tanımaktadır. Careri Batılı ve yanlı bir gözle mevcut adâlet sistemi ve yargı faaliyetini kavrayamadan önyargıya dayalı bir tespit ve mukayesede bulunmuştur. Doğu Hindistan Şirketi tarafından atanan bir görevli olarak bu bölgede yaklaşık yedi yıl kalan Francisco Pelsaert (1585-1630) Careri'nin aksine Bâbürlüler döneminde hukuk kitaplarına verilen öneme dikkat çekmiştir.⁷⁴

Bir davanın mezâlim mahkemesine götürülmesi için Bâbürlü devletinde sabit kurallar ve düzenlemeler bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Şikâyetçi olan taraflardan birinin yahut da kadının hükmünün âdil olmadığını düşünen bir kimsenin temel olarak davasını temyîz için mezâlim mahkemesine taşıması mümkündür.⁷⁵

⁶⁹ Henry Miers Elliot, *Shah Jahan* (New York: Cornell University Library, 2009), 154-155

⁷⁰ Saran, *The Provincial*, 70.

⁷¹ Vedat Meral, "Bâbürlülerde Eyalet (Sûbe) Teşkilatı", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı (2023), 127-38; Prasad, *A Short History*, 452.

⁷² Jean de Thevenot-Gemelli Careri, *Indian Travels of Thevenot and Careri* (New Delhi: National Archives of India, 1949), 235-236.

⁷³ Thevenot, *Indian Travels*, 240-241.

⁷⁴ Francisco Pelsaert, *The Remonstrantie of Francisco Pelsaert*, çev. W. H. Moreland, P. Geyl (Cambridge: W. Heffer, 1925), 57.

⁷⁵ Ibn Hasan, *The Central*, 320-321.

1.3. Askerî Mahkemeler (Kadâu'l-asker)

Gazneliler, Selçuklular ve Osmanlı Devleti gibi Türk-İslam devleti geleneğini devam ettiren Bâbürlü hükümdârları da orduları için atadıkları kadıya kadâu'l-asker (kadileşker) adını vermişlerdir.⁷⁶ Taraflardan birinin ordu mensubu diğerinin ise halktan biri olduğu durumlarda kazaskerin özel olarak yetkilendirilmediği sürece yargılama yapamayacağı, davanın şehir mahkemesinde görülmesi esastır. Her iki tarafın da ordu müntesibi olmasına rağmen tarafların anlaşarak davayı şehir mahkemesine götürmeyi kabul etmeleri durumunda da kadının davayı alma yetkisi bulunmaktadır.⁷⁷ Bâbürlüler devrinde kazaskerlerin görev alanının ordu ile sınırlı kaldığı ve Memlûklülerde olduğu gibi farklı mezheplerden kazaskerlerin görev yapmadığı söylenebilir. Osmanlı Devleti'ndeki gibi kadıların ve hocaların tayin, terfi, nakil ve görevden alınmaları⁷⁸ gibi ilmiye teşkilatının işleriyle uğraşarak giderek genişleyen bir görev tanımına sahip olmamışlardır. Tabakat kaynaklarında Şah Cihan devrinde Kadı İbrahim et-Tettevî es-Sindî gibi Delhi'ye müftü olarak tayin edildikten bir süre sonra kazaskerlik makamına yükselen, Ekber Şah zamanında Ebû Said el-Gücerâtî gibi 1086/1675'te Delhi'de kadı olduktan sonra 1094/1683 senesinde kazasker olarak atanan ya da Kâdı Yakup el-Mankepûrî (ö. 998/1590) gibi kazaskerlikten kâdilkudâtlığa terfi eden fakihlere ulaşılabilmektedir. Her iki atamayı da Ekber Şah bizzat kendisi gerçekleştirmiştir.⁷⁹ Bu tespitler ışığında bir hiyerarşiden veya tedrici bir atama prosedüründen bahsedilemeyeceği söylenebilir.

2. Mahkeme Teşkilatı

İslam yargı teşkilatı geleneğini devam ettiren Bâbürlüler merkezinde kadının yer aldığı, davaların görüleceği müstakil mekânların bulunduğu ve hiyerarşik bir yapılanma ile çok sayıda mahkeme görevlisinin davaların görülmesi sırasında kadıya destek verdiği kurumsal bir yargı sistemine sahiptirler. Osmanlı Devleti'ndeki kolluk görevlilerine benzeyen kutvâl ile Hindû din adamları da bu dönemdeki yargı faaliyetinin bir parçası olmuşlardır. Öncelikle kadının yargı faaliyeti üzerinde durulduktan sonra ona bağlı memurlar tanıtılmaya çalışılacaktır.

2.1. Kadı

Yargı sisteminin temel görevlisi hükümdâr adına onun yetkisini kullanan kadıdır. Kadı göreve atandıktan sonra devam eden davaya âit tüm evrakların sorumluluğunu üstlenir. Ayrıca davalarda verilen hükümlere dair tutulan kayıtların muhafaza sorumluluğu da ona aittir. Bu tespit Osmanlı devletinde olduğu gibi mahkeme kayıtlarının dikkatli bir biçimde tutulduğunu göstermektedir. Kadılar aynı zamanda o şehirdeki tüm vakıfların mütevellisi kabul edilmişlerdir. Hapishaneleri ziyaret etmeleri ve mahkûmların durumları hakkında bilgi sahibi olmaları da onların görevleri arasında sayılmıştır. Delhi Türk Sultanlığı devrinde kadıların davaları halka açık yerlerde özellikle de camilerde görmeleri mümkün iken Bâbürlüler devrinde davalar bu amaçla yapılmış binalarda görülmüş ve kadının evinde davalara bakmasına izin verilmemiştir.⁸⁰ Taraflar kanun önünde eşit sayıldıklarından kadı

⁷⁶ Saran, *The Provincial*, 37.

⁷⁷ Hussain, *Judicial System*, 153; Ibn Hasan, *The Central*, 312.

⁷⁸ Ekrem Buğra Ekinci, "Osmanlı Devletinde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3/5 (2005), 418.

⁷⁹ Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhe*, 4/446; 5/464, 469.

⁸⁰ Hussain, *Judicial System*, 135; Sangar, *Crime*, 23.

davalı ve davacıyı bir arada oturtmakta ve bir ayırım yapmamaktadır.⁸¹ Kadılar aynı zamanda nikâh da kıymışlardır.⁸²

Yargılama usûlüne dair bir eser olmasa da Ekber Şah döneminin tanınmış isimlerinden Ebû'l-Fazl el-Allâmî (ö. 1011/1602) *Âyîn-i Ekberî*'sinde kadıda bulunması gereken vasıflar ve yargılama usûlü hakkında⁸³ kısa bir bilgi vermiştir.⁸⁴ 1629'da Şah Cihan tarafından yayımlanan fermânda kadının görevleri olarak akitlerdeki anlaşmazlıkları gidermek, husumeti ortadan kaldırmak, davaları çözmek, velisi bulunan yahut da velisiz nikahları kıymak, mirası taksim etmek ve sicilleri hazırlamak belirlenmiştir. Günümüzde Pencap'a bağlı bir şehir olan o dönemde bir pargana (köy) statüsünde bulunan Batala'ya 1748'de atanan bir kadının görevleri arasında yukarıda arz edilenlerin yanı sıra had ve ta'zîr cezalarını uygulamak, cuma namazları ve cemaatle kılınan namazlarla ilgili gerekli düzenlemeleri yapmak, insanları ibadetlere teşvik etmek, sahipsiz malların ve yetimlerin mallarının korunması da sayılmıştır.⁸⁵

Osmanlı Devleti'ndeki gibi⁸⁶ kadıların görev yerlerine iki yıllık bir süre ile sınırlı olarak atanmalarına benzer bir uygulama tespit edilememiştir. Saran Bâbürlü devletindeki sûbe ve serkarları yani eyâlet ve kazaları dikkate alarak aynı anda en az iki bin beş yüz kadı ve doksan kâdilkudâtın görev yaptığını hesaplamıştır.⁸⁷ Bâbürlüler döneminde de yargı sisteminin en yetkili kişisi ve bu sistemin işleyişinden sorumlu olan kâdilkudât⁸⁸ bizzat hükümdâr tarafından atanmıştır.⁸⁹ Bâbürlü hükümdarları dönemin en bilgili âlimlerini bu göreve getirmişlerdir. Hükümdâr bazen şahsen tanıdığı bir kimseyi baş kadı olarak atamış bazen ise öğrenimini ve bilgisini soruşturarak âlimleri bu göreve getirmiştir.⁹⁰ Bâbürlüler devrinde kadılık yapmaları ile şöhret bulmuş ulemâ âileleri tespit edilebilmektedir.⁹¹ Bâbürlü devri kadılarının biyografileri ve eserlerine dair henüz müstakil bir çalışma yapılabilmemiş değildir. Dönemin tabakat kaynakların üzerinden eğitimleri, görev yerleri ve süreleri hakkında bilgi edinilebilmektedir.⁹² Kadıların dönemin sultanı tarafından bizzat atandığına dair kayıtlara ulaşılabilmektedir.⁹³ Hükümdârların kadılara⁹⁴, kâdilkudâtlara⁹⁵ ve Bâbür Şah'tan itibaren müffilere⁹⁶ iktâ verdiğiğine bakılarak kadıların gelir ve geçim kaynakları

⁸¹ Ibn Hasan, *The Central*, 311-313; Prasad, *A Short History*, 448.

⁸² Sangar, *Crime*, 19.

⁸³ Geniş bilgi için bk. Nâsi Aslan, *İslam Hukukunda Yargılama Etiği ve İlkeleri* (Adana: Karahan Kitabevi, 2014), 31-46, 135-179.

⁸⁴ Hussain, *Judicial System*, 140.

⁸⁵ Chatterjee, "Reflections", 406-407.

⁸⁶ İlber Ortaylı, *Osmanlı Devleti'nde Kadı* (Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları 1994), 15; Ekinci, "Osmanlı Devletinde Mahkemeler", 418.

⁸⁷ Saran, *Studies*, 99.

⁸⁸ Prasad, *A Short History*, 447.

⁸⁹ Hussain, *Judicial System*, 140; Sangar, *Crime*, 21.

⁹⁰ Ibn Hasan, *The Central*, 310-311.

⁹¹ S. Ali Nadeem Rezavi, "The Qazis of Bilgram: A Middle-Class Family of Scholars And Bureaucrats Under The Mughals", *Proceedings of the Indian History Congress* 52 (1991), 416-425.

⁹² Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhe*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1999, 4/329, 333, 362, 370, 402, 422, 436; 5/464, 503, 630, 658; 6/702, 712, 757.

⁹³ Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhe*, 4/356, 364; 5/493, 596, 630; 6/717.

⁹⁴ Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhe*, 4/364.

⁹⁵ Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhe*, 6/684.

⁹⁶ Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhe*, 5/461-462.

hakkında fikir edinilebilir. Tespit edilebildiği kadarıyla az sayıda da olsa babadan oğula devam eden kadılık görevi⁹⁷ ve iftâ faaliyetinden de bahsedilebilir.⁹⁸

Hanefî mezhebinin hâkim olduğu bu coğrafyada kadılar da bu mezhepten seçilmiştir. Ekber Şah, Lahor'a bir Şîî olan Kadı Nurullah'ı kadı atamıştır. Bu atamanın bir ilk olduğu kabul edilmektedir.⁹⁹ 983/1575'te Hint'e gelen ve aşırı Şîî temâyülleri ile öne çıkan Kadı Muhammed el-Yezdî de kendisine yakınlık gösteren Ekber Şah tarafından 987/1579'da Cunpur şehrine kadı tayin edilmiştir.¹⁰⁰ Ekber Şah'ın tüm dinleri birleştirme yönünde yönündeki siyasanın (sulh-i kül) bir eseri olan bu atamaların neticesinde kadılık görevlerinin nâipler tarafından yürütülmesi kuvvetle muhtemeldir.

Kadılar hem müslümanların hem de hindûların davalarına bakmışlardır. Tarafların hindû olduğu durumlarda onların âdet ve geleneklerini dikkate almışlardır. Hindû geleneklerini kendisine açıklamak üzere mahkemelerde tayin edilmiş özel bir görevliden (pandit) bahsedilmektedir.¹⁰¹

Âlemgîr Kanunnâmesi'ne göre kadıların bu dönemde yaygın olarak karşı karşıya kaldıkları suçlar soygun, kefen soyuculuk, katl, kundakçılık, simyacılık, içki yapmak ve satmak, kumar, hukuka aykırı evlilik yapmak ve bidatleri yaymaktır.¹⁰² 1666'da Surat'a gelen Fransız seyyah Jean de Thevenot (ö. 1667) bu şehirde borcun ödenmesi için bir dava açılması durumunda bölgenin yöneticisinin borcun senedini istediğini, davacıdan iki şahit getirmesini yahut da yemin etmesini talep ettiğini belirtir. Mahkemede Hristiyanlar İncil'e, Müslümanlar Kur'an'a ve putperestler (hindûları kast ederek) ise inek üzerine yemin ederler. Kadı putperestlerden elini ineğin üzerine koyarak söylediklerinin doğru olmaması hâlinde onun etinden yiyeceğine dair yemin etmesi istenmektedir. Putperestler yalan yere yemin etmek yerine çoğu kez yeminden dönerek borcu kabul etmektedirler.¹⁰³

Evrengzîb Âlemgîr kadıların görevlerini hakkıyla yerine getirmeleri konusunda dikkatli bir yönetici olarak araştırma yapmış, 1671'de Guceratlı kadıların haftada sadece iki gün mahkemede bulduklarını öğrendiğinde Dîvan'a yazarak haftanın beş günü sabah namazından öğle namazı vaktinde kadar mahkemede bulunmalarına hükmetmiştir. Cuma günü tatil kabul edilmiştir.¹⁰⁴ İslam dünyasında mahkemelerin tarihine bakıldığında pazartesi, salı ve cumartesi gibi farklı günlerin tatil kabul edildiği görülmektedir.¹⁰⁵

Yargı sisteminin geliştirilmesi ve işlerin hızlandırılabilmesi için yapılan çalışmaların en önemlilerinden biri *el-Fetâva'l-Hindiyeye* olarak tanınan eserin, içerisinde çok sayıda kadının da yer aldığı bir heyete hazırlanmasıdır. Evrengzîb Âlemgîr ülkede hukukî istikrarı ve uygulama birliğini sağlamak üzere fetvada esas alınacak görüşleri belirleyen bu kapsamlı eseri hazırlatmıştır. Bu dönemde medreselerin sayısındaki artış hukukun uygulayıcıları olan kadıların yetiştirilmesine katkı sağlasa da genişleyen topraklardaki mahkemelerde adaletin

⁹⁷ Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhe* 4/423.

⁹⁸ Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhe*, 4/370; 6/705.

⁹⁹ Chowdhury, "Principles", 368.

¹⁰⁰ Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhe*, 4/421.

¹⁰¹ Prasad, *A Short History*, 447.

¹⁰² M. Âkif Aydın, *Osmanlı Devleti'nde Hukuk ve Adalet* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2014), 117.

¹⁰³ Thevenot, *Indian Travels*, 27; Sangar, *Crime*, 24; Beni Prasad, *History*, 113.

¹⁰⁴ Sangar, *Crime*, 22; Prasad, *A Short History*, 732.

¹⁰⁵ Fahrettin Atar, "Mahkeme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/341.

tevziinde yeterli tecrübeye sahip olmayan kadıların dayanacakları bir kaynağa ihtiyacı artırmıştır. Eserin telif sebebi edebü'l-kâdî bölümünde, artık müstakil fetva verme imkânının bulunmadığı, o devirdeki fetva faaliyetinin müftülerin fetvalarını talep edenlere nakletmekten ibaret olduğu söylenerek zımnen ifade edilmiştir. *el-Fetâva'l-Hindiyye*'ye göre müftünün müctehid olması gerekir müctehidlerin görüşlerini nakleden kimse müftî sayılamaz. Bu ilmî seviyedeki kimseye vâcib olan Ebû Hanîfe (ö. 150/767) gibi bir müctehidin görüşlerini nakletmektir. Müctehidlerin fetvalarının aktarılmasındaki yöntemlerden biri ma'rûf ve mütedâvil eserlerden bu görüşlerin alınmasıdır.¹⁰⁶ Bu eser tamamlanmasının ardından ülkenin tüm eyâletlerindeki kadılara gönderilmiştir.¹⁰⁷ Bahsi geçen eserde kadıların çantalarını hangi yanına koymaları gerektiğine kadar oldukça detaylı hükümler yer almaktadır.¹⁰⁸

2.2. Diğer Mahkeme Görevlileri

Kadıların yanlarında kayıtların tutulmasıyla görevli kâtipler yer almıştır. Kadının davalı, davacı ya da şahitlerin dillerini bilmediği durumlarda tercümanlar da görevlendirilmiştir. Davacı yazılı bir şikâyeti olmadan mahkemeye başvurduğunda kadı onu, şikâyetini gerekli ayrıntılarla önceden belirlenmiş bir biçimde kaydetmek üzere kâtibeye göndermektedir. Ardından her iki taraf da çağırılmakta ve şikâyet konusu kadıya arz edilmektedir. Kadı evrakı incelemekte ve usûle uygun bulması durumunda davaya devam etmekte aksi halde reddetmektedir. Kâtibin söylenenleri tek kelime bile eklemeyerek kaydetmesi esastır. Suçlama yöneltlen kişiden söylenenleri itiraf etmesi yahut da inkâr etmesi talep edildikten sonra kâtip verilen cevabı kaydetmekte ve yapılan savunmayı da kayda geçirmektedir.¹⁰⁹

Bâbürlüler'de Selçuklu geleneğinin bir devamı olarak mîr dâd (emîr-i dâd)¹¹⁰ mîr adl olarak devam ettirilmiştir. Delhi Türk Sultanlığı¹¹¹ döneminde de mevcut bir görevli olan mîr adl kasabalarda davanın soruşturulmasına yardımcı olmuşlardır. Mîr adlin temel görevi suçluları mahkemeye çıkarmak ve cezalarının tatbikini sağlamaktır.¹¹² Yargılama yetkisi bulunmayan mird adl yüksek dereceli bir kâtiptir. Bengal ve Gucerat gibi eyâletlerde mir adl bulunmadığına bakılarak her eyalette hizmet ettiklerini söylemek mümkün gözükmemektedir.¹¹³ Kâtip ve mîr adlin yanı sıra vâlinin yahut da kâdilkudâtın (serkâr kadısı) mahkemesinde kuvvetle muhtemel mübaşire tekâbül eden pîşkar,¹¹⁴ ayrıca bir vak'anüvis ile Osmanlı mahkemelerindeki şühûdü'l-hâle¹¹⁵ benzeyen sevânih-i nigar adı verilen, görevleri olayları ayrıntıları ile merkeze iletmek olan raportör olarak görülebilecek

¹⁰⁶ Şeyh Nizâm, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 3/296-297.

¹⁰⁷ Geniş bilgi için bk. Muhammad Khalid Masud, "Religion and State in Late Mughal India: The Official Status of the Fatawa Alamgiri", *LUMS Law Journal* 3/1 (2016), 32-50; Refik Melîl El-Hindî, "Dirâsetün 'an Kitâbi'l-Fetâva'l-Hindiyye". *Mecelletü'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye* 15/98 (2020), 129-160.

¹⁰⁸ Şeyh Nizâm, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 3/307.

¹⁰⁹ Ibn Hasan, *The Central*, 313.

¹¹⁰ Ibn Hasan, *The Central*, 315-316.

¹¹¹ Hussain, *Judicial System*, 142.

¹¹² S. Haluk Kortel, "Sûbedar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/448-449.

¹¹³ Ibn Hasan, *The Central*, 316; Hussain, *Judicial System*, 140, 143; Prasad, *A Short History*, 458.

¹¹⁴ Hussain, *Judicial System*, 148.

¹¹⁵ Geniş bilgi için bk. Aslan, *İslam Yargılama Hukukunda "Şühûdü'l-hâl" Jüri*, 80-132.

memurlar yer almışlardır. Bu sayede hükümdârlar vakaların tüm ayrıntılarından haberdâr olabilmışlardır.¹¹⁶

3. Kolluk Görevlileri: Fevcdâr, Kutvâl ve Kachhahri

Bâbürlü Devleti'nin yargı sistemi hükümdâr ve sadrû's-südûr dışında vâli, kâdilkudât, kadı, fevcdâr ile kutvâlden oluşan bir yapılanma ile tesis edilmiştir.¹¹⁷ Yerel yönetim düzeyinde imparatorluğun doğrudan temsilcileri olan¹¹⁸ fevcdâr ve kutvâl eyâlet ve kazalarda kanun ve düzenin sağlanmasından sorumlu olan kimselerdir.¹¹⁹ Eyâletlerde yol kesme ve hırsızlık suçunun engellenmesi ve cezalandırılması görevi temelde vâlilere verilmiş, onlar da fevcdârlardan destek almışlardır.¹²⁰ Fevcdârın başlıca görevini bölgesinde özellikle de karayollarındaki güvenliği sağlamak, soygunculuk yaparak yollarda güvenliği ihlâl edenleri ve isyan edenleri yakalamak, sınır güvenliğini temin etmek ve suçluları cezalandırmak oluşturur.¹²¹ Bir tüccar yahut da yolcunun gündüz vakti soyulması durumunda fevcdâr bu malı tazmin etmekle yükümlü tutulmuştur. Geceleyin soyguna uğramaları hâlinde ise konaklamadan yola devam etmesi onların hatası kabul edilmektedir.¹²² Thevenot da Surat özelinde fevcdârın suçluları yakalayamadığı tüm durumlarda tazminle yükümlü olduğundan bahsetmiştir.¹²³ Fevcdâr vâliye bağlı olarak görev yapıyor olsa da atanması yahut da görevden alınması merkez tarafından yapılmaktaydı.¹²⁴ Noman Ahmad Siddiqi fevcdârın da bir mahkemesi olduğunu, ceza hukukuyla ilgili davalara baktığını ve mahkemesinde kadının yer alarak onun görüşüne de başvurduğunu ve çoğu zaman aralarında bir çatışma bulunduğunu ileri sürer.¹²⁵

Seyahatnâmelerdeki anlatılara göre vergi tahsil etmekle de sorumlu olduğu anlaşılan fevcdârların gayretleri olmasa hiçbir verginin tahsil edilemeyeceğini belirten Manucci Hintli köylülerin vergi vermemek üzer birçok yola başvurduklarını görmüştür. Öncelikle güzel bir dille vergi talep eden fevcdârlar bunun fayda vermediğini anladıklarında erkekleri ağaca bağlayarak ve döverek tahsili yapma yoluna başvurmaktaydılar. Manucci bir öküzün kuyruğuna benzeyen, 1 inç kalınlığında ve bir kulaç uzunluğundaki bir kırbaçla bu kimselerin cezalandırıldığını aktarır. Yaklaşık olarak Manucci ile aynı dönemlerde bu bölgede bulunan İngiliz tüccar ve seyyâh Peter Mundy (1596-1667) "corula" olarak zikrettiği bir tür işkence aletini anlatmaktadır. Bu alet yaklaşık 1.8 metre uzunluğunda kıvrık bir ip parçasından oluşmakta ve ucu giderek daralmaktadır. İşlenen suçlara bağlı olarak kişilere 50, 60 veya 100 kere bu kırbaç ile vurulmaktadır. Ayrıca bu aletin dört ucu bulunan pirinçten yapılmış bir tür çıkıntısı olduğundan da bahsetmektedir. Bu kısım kişilere ciddi zararlar vermektedir. Mundy kırbaç cezası veren görevlinin fevcdâr değil kutvâl olduğunu ifade

¹¹⁶ Yusuf Husain, *Selected Waqai of the Deccan* (Deccan: Central Records Office Hyderabad Government, 1953), i-iii.

¹¹⁷ Sangar, *Crime*, 10.

¹¹⁸ Noman Ahmad Siddiqi, "Pulls And Pressures On The Faujdar Under The Mughals", *Proceedings of the Indian History Congress* 29/1 (1967), 243.

¹¹⁹ Chatterjee, "Reflections", 404; Prasad, *A Short History*, 609.

¹²⁰ Prasad, *A Short History*, 453; Rajjak, "Justice", 2444.

¹²¹ Sangar, *Crime*, 14, 78; Sarkar, *The Mughal*, 8; Saran, *The Provincial*, 102, 228.

¹²² Manucci, *Storia*, 2/450.

¹²³ Thevenot-Gemelli Careri, *Indian Travels*, 28-29.

¹²⁴ Beni Prasad, *History*, 109.

¹²⁵ Siddiqi, "Pulls", 244-246.

eder. Thevenot bu cezanın bazen suçlunun evinde bazen ise suçun gerçekleştiği mahalde uygulandığını görmüştür.¹²⁶

Kutvâl de vâlinin denetimi altındaki bir görevlidir.¹²⁷ Vâlinin görevlerinden biri olan yargıyla ilgili işlerinin bir bölümünün kutvâller tarafından yerine getirildiği söylenebilir. Kutvâl kasabaların yerel yönetiminden sorumlu kişidir.¹²⁸ Hintçe kale anlamındaki kôt ile bekçi manasındaki vâlânın birleşiminden oluşan bir terkîb olan kutvâl şehrin muhafızı demektir. Delhi Türk Sultanlığı döneminde var olan bu terim Bâbürlüler tarafından tevârüs edilmiş ve günümüz Hindistan'ında¹²⁹ hâlen kullanılmaya devam edilmektedir. Bu terimin kökeni dördüncü yüzyılın başlarına uzanan Hindistan'ın meşhur imparatorluklarından biri olan Gupta Krallığı'nda kale ve karakolların güvenliğinden sorumlu subayı ifade eden kotapala/durgapalaya dayanmaktadır.¹³⁰ Kutvâle bağlı sabit bir polis kuvveti bulunmamakta, emrindeki askerlerin yeterli olmadığı hâllerde kendilerine yardım sağlanmaktaydı. Kutvâlin görevleri olarak kâtil ve soyguncuları yakalamak, düzen ve emniyeti sağlamak, ahlâk denetiminde bulunmak, çarşı ve insanların durumu hakkında istihbarat toplayarak vâliye bildirmek, ölçü ve tartıda hile yapanları cezalandırmak¹³¹, gerekirse sokağa çıkmayı yasaklamak, pazarlardaki hileye karşı tedbir alarak piyasayı kontrol etmek, içki içilmesi ve satışına engel olmak, sahte paraları toplamak gibi kamu düzeniyle ilgili birçoğu da şurta ve hisbe teşkilatı kapsamına giren işler sayılabilir. Suçluların yakalanıp vâliye götürülmesi, suçun soruşturulması, kadının isteği üzerine suçlunun hapiste tutulması, suçlunun hapisten mahkemeye sevk edilmesi aynı zamanda dîvânda hazır bulunması da onun görevleri arasındadır. Ekber Şah döneminde kutvâlin yetki alanı ve sorumlulukları kesin olarak tayin edilmiştir.¹³² Ekber Şah kadim bir Hint geleneği olan satiyi yasaklamış ve buna engel olma görevi kutvâle verilmiştir. Kocasını ölen bir kadının kendisini eşinin yakıldığı ateşe atması geleneğine satiyi adı verilmekteydi. Sati geleneğine zimmet ehlinin de canının korunmasının hükümdârın sorumluluklarından biri olması nedeniyle izin verilmemiştir.¹³³

Kutvâl gerektiğinde kadının yerini almamakta kendi yetki alanı çerçevesinde ona destek olmaktadır.¹³⁴ Saran devletin üst düzey yetkililerinden biri olarak gördüğü kutvâlin muhtesibin tüm görev ve sorumluluğunu üstlenmesinin yanı sıra liman kasabalarında kadılık da yaptığını ve özellikle ceza davalarına baktığını ileri sürmektedir. Evrengzîb Âlemgîr dönemindeki bir fermana dayanan Saran, hırsızlık ve içki içmek gibi âdi suçların bizzat kutvâl tarafından soruşturularak hükme bağlandığını, hırsızların kırbaç cezasının bizzat onun tarafından uygulandığını¹³⁵ diğer suçluların ise kadının mahkemesine onun emriyle sevk edildiğini belirterek kadı ile kutvâl arasındaki görev paylaşımına işaret etmektedir.¹³⁶ Kutvâlin çalınan bir malı bulup sahibine teslim edemediği durumlarda bu

¹²⁶ Thevenot, *Indian Travels*, 27.

¹²⁷ Prasad, *A Short History*, 453.

¹²⁸ Saran, *The Provincial*, 211, 231-232.

¹²⁹ Saran, *Studies*, 102.

¹³⁰ Saran, *Studies*, 103.

¹³¹ Saran, *The Provincial*, 235.

¹³² Cevat İzgi, "Kûtvâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/503-504; Sangar, *Crime*, 15, 39-40; Pandey, "Judiciary", 153; Saran, *Studies*, 106; Prasad, *A Short History*, 445.

¹³³ Prasad, *History*, 399.

¹³⁴ Pandey, "Judiciary", 152.

¹³⁵ Sangar, *Crime*, 40.

¹³⁶ Saran, *Studies*, 107-108.

malı tazmin etmesi gerektiğine hükmeden Ekber Şah'ın uygulaması¹³⁷ Bâbürlüler devrindeki örfî hukuka bir örnektir.

1666'da Surât'ta bulunan Jean de Thevenot vâlinin sivil davalara baktığını, cezalar ile ilgilenmediğini cezaların tatbikinin kutvâl tarafından gerçekleştirildiğini belirterek aralarındaki görev dağılımını tespit etmiştir. Verdiği örneklere bakılacak olursa kutvâl daha çok yaşanan soygunlarla meşgul olmaktadır. Bâbürlüleri, yakın bir dönemde ziyaret ettiği Osmanlı Devleti ile mukayese eden Thevenot kutvâlin asayişten sorumlu subaşı ile denk bir görevli olduğunu düşünmektedir. Kutvâlin, kılıç, kamçı, mızrak ve hançerleri kuşanmış subayları ile at üstünde çarşuyu teftiş ettiğini gözlemlemiş ve özellikle gece saatlerinde sokaklarda gezdiğini ve askerleriyle birlikte belirli noktalarda nöbet tuttuklarını belirtmiştir. Akşam vakti, gece saat dokuzda ve gece yarısı üçte birbirlerine seslenerek ve davul çalarak yerlerinde ve güvende olduklarını teyit etmektedirler. Gerek vâlinin gerekse kutvâlin ölüm cezası verecek yetkisinin bulunmadığını da fark etmiştir. Bu yetki yukarıda belirtildiği üzere yalnızca sultana âittir. Ölüm cezası uygulanacak bir suçlu olduğunda hükümdâra bir ulak gönderilmekte ve onun emri doğrultusunda bu hüküm tatbik edilmektedir. Kutvâl şüphelileri hapse atarak sorgulamakta, itirafta bulunmaları için onları karınları üzerine yatırmakta, ellerini ve ayaklarını görevlilere tutturarak kırbaçlatmaktadır. Bir suç işlemediğine kanaat getirilen kimseler genelde altı gün sonra serbest kalmaktadırlar. Thevenot, Bagnagar (Bihar) kentinde bulunduğu sırada hırsızların iki elinin kesilerek cezalandırıldığını görmüş ve bu uygulamanın Hindistan'ın birçok şehrinde yaygın olduğunu belirtmiştir.¹³⁸

Manucci kutvâle yardımcı olan Bâbürlü çalışmalarında gözden kaçırılmış bir gruptan bahseder. Bâbürlü imparatorluğunun her yerinde bulunduğunu belirttiği "helâlhor" adı verilen bu kimselerin günde iki kez evleri temizleyen ve bu evin artıklarıyla beslenen çöpçüler oldukları anlaşılmaktadır. Kutvâl evlerde olup biten hâdiseleri bu kimselerden öğrenerek sultana yazılı olarak bildirmektedir.¹³⁹ Aşağıda yargı faaliyeti neticesinde bahsi geçen görevliler tarafından uygulanan farklı türdeki cezalar konu edilecektir.

4. Cezalar

Örfî hukuk ve devlet başkanına tanınan yetkiler kapsamında bu dönemde verilen cezalar, belirlenen ta'zîr suçları ve cezaların uygulanmasındaki ayrıntıların tespiti oldukça zor bir meseledir. Bâbürlü yargı sistemi hakkında evvel emirde üzerinde durulması gereken meşhur fıkıh metinleri Cihangîr Şah'ın *Tüzük-i Cihângîrî* içinde yer alan örfî hukuka dair 12 emrini içeren ferman¹⁴⁰ ile 32 maddelik *Alemgîr Ceza Kanunnâmesi*'dir.¹⁴¹ Bu kanunnâme Mehmet Âkif Aydın tarafından Osmanlı ile Bâbürlü devletindeki örfî hukuk anlayışını mukayese etmek amacıyla "Osmanlı ve Babürlü Örfî Hukukları Arasında Bir Karşılaştırma"¹⁴² başlıklı bir çalışmada konu edilmiş ve her iki devlette benzer suçlar için düzenlenmiş kanunnâmelerin bu suçlara yönelik farklı cezalar öngördükleri sonucuna

¹³⁷ Prasad, *History*, 445.

¹³⁸ Thevenot, *Indian Travels*, 27-28, 136.

¹³⁹ Manucci, *Storia*, 2/421.

¹⁴⁰ Gülseren Halıcı, "Ana Hatlarıyla Tüzük-e Cihangiri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi* 34/1-2 (1990), 119-120.

¹⁴¹ Uğur Arslan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Hindistan'da Kurulan Türk Devletlerinde Kanunname ve Zevâbitler", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları* 26 (2017), 15.

¹⁴² Aydın, *Osmanlı Devleti'nde Hukuk*, 113-121.

ulaşılmıştır. Aydın, bahsi geçen kanunnâme özelinde Bâbürlüler’de para cezasına rastlanmamasını da bir diğer temel fark olarak belirlemiştir. Yukarıda işaret edildiği üzere mahkeme kayıtlarına henüz yeterince ulaşamıyor olması bu konunun önündeki en büyük engellerden biridir. Bu çalışmada söz konusu meseleyi yeterince aydınlatamıyor olsa da seyahatnâmelerin oldukça kapsamlı bilgiler ve tespitler sunduğu gösterilmeye çalışılacak ve son bölümde bu literatüre dayalı olarak uygulanan farklı türdeki cezalar hakkında bilgi verilecektir. Bâbürlüler dönemi ceza hukuku ve bu dönemdeki kanunlaştırma faaliyetlerine dair ferman-ı şâhi adı verilen aynı zamanda örfî hukukun tespiti içinde önemli kaynaklar olan fermanların¹⁴³ önemine de işaret etmek gerekir.

Had ve kısas suçları dışında Bâbürlü hükümdârlarının ta’zîr cezaları konusunda Osmanlı Devleti’ndeki gibi geniş bir takdir yetkisi kullandıkları görülmektedir. Ekber Şah, Cihângir Şah ve Şah Cihan dönemlerinde adam öldürme, devlete karşı isyan, hazine den yapılan hırsızlık, yol keserek soygun yapmak ve hükümdârın izni olmaksızın bir düşman kampının yağmalanması gibi nedenlerden dolayı idam cezasının verildiği yargulamalara ulaşılabilir. ¹⁴⁴ Evrengzîb Âlemgîr Sih gurusu Tegh Bâhâdur’u (1664-1675) Allah’a küfretme suçundan idamla cezalandırmıştır. ¹⁴⁵ Ölüm cezaları asılarak, yüksek bir yerden atılarak yahut da başı kesilerek yerine getirilmiştir. ¹⁴⁶ Monserrate ve Mundy ölüm cezalarının filler tarafından ezilerek, kazığa oturtularak ¹⁴⁷ ya da yukarıda belirtildiği üzere asılarak ya da bu amaçla yetiştirilen köpeklere atılarak farklı yöntemlerle uygulandığını tespit etmişlerdir. ¹⁴⁸ Şah Cihân döneminde zehirli yılanların da kullanılması seyyâhların notları arasına girmiştir. ¹⁴⁹ Bâbür Şah’tan itibaren derisini yüzme cezası da verilen ağır cezalardan biridir. ¹⁵⁰

Manucci, önceleri kendini gizleyen fakat dayanamayarak Hristiyan olduğunu kadıya giderek itiraf eden bir papazdan bahsetmektedir. Aynı zamanda bahsi geçen papaz kadıya kurtuluşa ermek istiyorsa Hristiyan olmasını teklif etmiştir. Kadı bu kimsenin akıl sağlığını yitirdiğini düşünerek hapsedilmiş, bir süre sonra yeniden kanaatini sormuş değişmediğini gördüğünde onu dövdürmüş, hapiste birkaç gün aç tutmuş ve sorguyu birkaç kez tekrar etmiştir. Papazın kanaatinde bir değişme olmadığını görmesi üzerine durumu Âlemgîr Şah’a bildirmiş, padişah papaza pahalı hediyeler ve iyi bir görev teklif etmiş, aynı zamanda ona nasihatte bulunmak üzere görevliler yollamıştır. Hz. Peygamber’e hakaret eden ve kanaatini değiştirmedeğini açıkça ifade eden papazın başı halkın önünde vurulmuştur. ¹⁵¹ Önceleri takıyye yaparak müslüman gibi yaşayan fakat daha sonra Hristiyan olduğunu açıklayan bu kimseye Hanefî mezhebindeki prosedüre uygun bir şekilde öncelikle kendisine nasihatte bulunulmuş, sonrasında hapsedilerek görüşünü değiştirmesi için beklenmiş fakat İslam’ı

¹⁴³ Mamoona Yasmeen-Muhammad ZiaulHaq, “Farmân-i Shâhî: A Legislative and Administrative Tool of the Mughal Empire in India”, *Islamic Studies* 58/2 (2019), 255-270.

¹⁴⁴ Ibn Hasan, *The Central*, 331.

¹⁴⁵ Mohd Akram Lari Azad, “Was Aurangzeb Guilty of Guru Tegh Bahadur’s Execution?” *Proceedings of the Indian History Congress* 50 (1989), 204; Barbara D. Metcalf.-Thomas R., *Modern Hindistan’ın Kısa Tarihi*, çev. Zeynep Hale Akman (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2018), 38.

¹⁴⁶ Sangar, *Crime*, 31.

¹⁴⁷ Prasad, *History*, 610; Sangar, *Crime*, 32.

¹⁴⁸ Peter Mundy, *The Travels of Peter Mundy in Asia* (London: Hakluyt Society, 1925), 2/232-233.

¹⁴⁹ Rajjak, “Justice”, 2445; Sangar, *Crime*, 31.

¹⁵⁰ Hussain, *Judicial System*, 163; Beni Prasad, *History*, 113.

¹⁵¹ Manucci, *Storia*, 2/159-161.

seçmemesi dolayısıyla irtidat suçunun cezası uygulanmıştır. Bu dava had cezalarının Bâbürlü topraklarındaki tatbikine bir örnektir.

Seyyâhların aktardıklarına göre 1582’de Ekber Şah vâlilere kendisine sorulmadan ölüm cezası verme yetkisi tanımış fakat yukarıda belirtildiği üzere daha sonra sultandan izin alınmadan bu cezanın tatbik edilmesi yasaklanmıştır.¹⁵² Cihangîr Şah 12 emrinden biri olarak kulak ve burnun kesilmesini yasaklamıştır.¹⁵³ Saltanatının altıncı yılında kör etme şeklinde uygulanan cezayı da kaldırmıştır. Ekber ve Cihangîr Şah dönemlerinde onlar tarafından bu tür cezaların verildiğine dair kayıtlar bulunmamaktadır. Çıkarılan fermanın gâyesi eyaletlerde verildiği anlaşılan bu türdeki cezalara engel olmaktır. Zira Ahmedâbâd’da bulunduğu sırada Cihangîr’in huzuruna bir hırsız getirilmiştir. Kutvâl tarafından daha önce yaptığı hırsızlıklar sebebiyle sırasıyla sağ elini, sol elinin baş parmağını, sol kulağını ve burnunu kaybetmiş fakat bu cezalar suçu bırakmasına engel olmamıştır.¹⁵⁴

Ticari faaliyetlerin önündeki en önemli engellerden biri olarak hırsızlık ve soygunculuk Batılı seyyâhların en çok dikkat çektikleri suçlardan biridir. Hatta soygun yapmakla şöhret bulmuş kabilelerin isimlerini ayrı ayrı kaydetmişler¹⁵⁵ ve cezaların ağır olduğundan bahsetmişlerdir.¹⁵⁶ Hanefî mezhebinde hırsızlık suçunun oluşabilmesi ve el kesme cezasının uygulanabilmesi için en az on dirhem değerinde bir malın çalınması şart koşulmuştur. Bundan daha az değerinde bir malın çalınması halinde Evrengzîb Âlemgîr’in 1672’de ısdar ettiği bir fermanla ilk seferinde haddten daha az miktarda bir sopa cezasının uygulanacağı, ikincisinde tevbe edinceye kadar hapiste tutulacağı tekrar hırsızlık yapması hâlinde ise ömür boyu hapse atılacağına hükmedilmiştir.¹⁵⁷ Osmanlı Devleti’nde cezalandırıldığı halde hırsızlığa devam edenlerin ikinci kez yakalandığında ayağının kesildiği üçüncü kez hırsızlık yaptığında ise idam edildiği vakalar tespit edilebilmektedir.¹⁵⁸

Ekber Şah’ın, ayakkabısını çıkaran bir köylüye engel olmadığı için hizmetçisinin ayağını kestirmesi, devlet adamlarına saygısızlıktan ötürü dilin tamamının yahut da ucunun kestirilmesi, iffetli bir kadına tecâvüz eden bir kişinin hadım edilmesi, görevini yerine getirmeyen bir nöbetçinin kışın soğuk suyla ıslatılarak öldürülmesi bu dönemde verilen cezalar arasındadır.¹⁵⁹ Sangar ispat etmenin kolay olmadığına dikkat çekerek Bâbürlüler devrinde zina sebebiyle yapılan bir yargılamaya ve haddin uygulandığına dair bir örnek bulunmadığını açıkça belirtir.¹⁶⁰ Hanefî mezhebine göre zina suçunun oluşabilmesi için gerekli şartların bulunmadığı durumlara siyaseten katl çerçevesinde verildiği anlaşılan bir hükümle bu kimselerin boğdurularak ya da darağacına asılarak idam edildikleri görülmektedir.¹⁶¹ Hayatını dönemin başkenti Delhi’ye geçirmiş Şah Veliyyullah (ö. 1762) zinâ edilen yerlerin, içki içilen ve kumar oynatılan mekânların arttığını fakat yöneticilerin bu suçları engellemeye çalışmadıklarını ve bu kimselere had cezası tatbik etmedikleri açıkça

¹⁵² Rajjak, “Justice”, 2445.

¹⁵³ Halıcı, “Ana Hatlarıyla Tüzük-e Cihangiri”, 119; Sangar, *Crime*, 33.

¹⁵⁴ Ibn Hasan, *The Central*, 334-335; Sangar, *Crime*, 156.

¹⁵⁵ Rajjak, “Justice”, 2445.

¹⁵⁶ Prasad, *History*, 611.

¹⁵⁷ Sangar, *Crime*, 73.

¹⁵⁸ Ahmet Erdoğan, “16. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti’nde Ceza ve Cezalandırma Yöntemleri”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 26/2 (2024), 745.

¹⁵⁹ Ibn Hasan, *The Central*, 334-335.

¹⁶⁰ Sangar, *Crime*, 27, 183.

¹⁶¹ Ibn Hasan, *The Central*, 331-332; Sangar, *Crime*, 183.

ifade etmiştir. Hint alt kıtasında altı yüz seneden fazla bir süredir bu suçlara had cezası uygulanmadığı hakkındaki tespitine¹⁶² bu bağlamda destekleyici bir veri olarak dikkat çekmek gerekir.

Bâbürlü tarihinde çok kez karşılaşılan bir durum olan isyanlar sert tedbirlerle bastırılmış, isyancılar ölümlerle cezalandırılmış ve mallarına el konulmuştur.¹⁶³ Manucci Bâbürlü topraklarında kaldığı uzun süre boyunca sıkça Agra'dan Delhi'ye gittiğini belirtir ve her seferinde bu güzergâhta Bâbürlü ordusuyla savaştan asker ve halkın kesilen başlarının ağaçlarda ve sütunların üzerinde sergilendiğine şahit olduğunu kaydeder. Yollarda soygunculuk yapan hırsızların cesetlerinin ağaçlara asılarak teşhir edilmesi de kayıtları arasındadır.¹⁶⁴ Bahsedilen teşhir uygulaması Osmanlı Devleti döneminde de mevcuttur.¹⁶⁵

Kırbaç, sürgün¹⁶⁶, hapis, malına el konulması, saç ve sakalın tıraş edilmesi¹⁶⁷, rütbenin düşürülmesi yahut da görevden uzaklaştırma bu dönemdeki cezalar arasındadır.¹⁶⁸ Müslüman mahkûmların ceza olarak saç ve sakallarının kesilmesinin yanı sıra eşeğe ters bindirilerek şehirde dolaştırılmaları da yaygın bir ta'zîr cezasıydı.¹⁶⁹ Thevenot seyahati sırasında uğradığı Kandahar halkının içkiye düşkün olduklarını fakat müslümanlara bunun yasak olduğunu belirtir. Bir müslümanın içki içerek olay çıkarması hâlinde yukarıda ifade edildiği üzere hayvana ters bindirildiğini, kutvâlin görevlendirdiği memurların bu sırada küçük bir davul çaldığını ve kasabanın etrafında bu şekilde gezdirildiği sırada çocukların onu takip ederek alay ettiklerini görmüştür.¹⁷⁰ Şarap satmak yahut da damıtmak suçundan ilk defa yakalananlar Âlemgîr Şah döneminde kırbaçla cezalandırılmış ve ikinci kez bunu yapanlar hapse atılmıştır.¹⁷¹ Onun devrinde içki içerken yakalananların kutvâl tarafından bir el ve ayağının kesildiği davalar da tespit edilebilmektedir.¹⁷² Hinduizm'de Brahmanlar genelde erkek olmakla birlikte kadın Brahmanlara da rastlanmaktadır. Âlemgîr Şah devrinde devletin görevlilerine yanlış bilgi vererek onları aldatan bir kadın brahman ta'zîr cezası olarak eşeğe ters bindirilerek şehirde gezdirilmiş ve kırbaçlandıktan sonra serbest bırakılmıştır.¹⁷³

Hapis cezası alanlar hükümdârın ilan ettiği af kapsamında zaman zaman yeniden özgür kalabilmişlerdir. Cihangîr Şah tahta geçtikten kısa bir süre sonra kalelerde ve hapishanelerde uzun süredir tutuklu bulunan mahkûmları affederek serbest bırakmıştır. Şah Cihân da Gevâliyâr (Gwalior) kalesini teftiş etmiş güvenli görülmeyenler dışındaki tüm suçluları bırakmıştır.¹⁷⁴ Yeni bir hükümdârın tahta çıkması, bir şehzâdenin doğumu yahut

¹⁶² Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, *et-Tefhimâtü'l-Îlâhiyye* (Haydarabad: Akademiyetü'ş-Şah Veliyyullah, ts.), 1/285; Ahmet Aydın, *Şah Veliyyullah ed-Dihlevî ve Dihlevîlik* (İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Yayınları, 2023), 96-97.

¹⁶³ Beni Prasad, *History*, 149.

¹⁶⁴ Manucci, *Storia*, 1/134, 139-140.

¹⁶⁵ Erdoğan, "16. Yüzyıl", 746.

¹⁶⁶ Rajjak, "Justice", 2445.

¹⁶⁷ Sangar, *Crime*, 38, 202.

¹⁶⁸ Sangar, *Crime*, 32, 101, 137.

¹⁶⁹ Foster, *Early Travels in India*, 113; Sangar, *Crime*, 37-38.

¹⁷⁰ Thevenot, *Indian Travels*, 79.

¹⁷¹ Sangar, *Crime*, 160.

¹⁷² Prasad, *History*, 686.

¹⁷³ Manucci, *Storia*, 3/148-149.

¹⁷⁴ Halıcı, "Ana Hatlarıyla Tüzük-e Cihangiri", 120; İbn Hasan, *The Central*, 338-339.

sultanın bir hastalıktan iyileşmesi gibi durumlarda da mahkûmlar affedilmişlerdir.¹⁷⁵ Cihangîr Şah devrinde Gucerât limanından sorumlu Mukarreb Han'ı mansıbının yarısını alarak cezalandırması, halka zulmetmesinden dolayı Tette vâlisini mahkemeye sevk ederek soruşturması, tevbe etmesi üzerine vâliyi affetmesi onun döneminde verilen cezalara ve hükümdârın af yetkisine birer örnektir.¹⁷⁶ Mahkûmların uzun süreli hapsedilmelerinde kaleler kullanılmaktaydı.¹⁷⁷ Örneğin Gucerat vâlisi aleyhindeki iddiaların kanıtlanması üzerine Kuzey Pencap'taki genelde ömür boyu hapse mahkûm edilenlerin orada tutulması ile meşhur olan Rohtas Kalesi'nde¹⁷⁸ hapsedilmiştir.¹⁷⁹ Kumar oynayanlar bir süre hapiste tutulmuş, bunu meslek haline getirenler ise ömür boyu hapisle cezalandırılmışlardır.¹⁸⁰ Nebbâşın (kefen soyucu) hırsız kapsamında değerlendirilmemesi sebebiyle Bâbürlü devletinde bu suçu işlerken yakalanıp tutuklanan kimsenin ta'zîr cezası uygulandıktan sonra serbest bırakılacağına hükmedilmiştir. Şayet bunu bir meslek hâline getirmiş ise kadının kararıyla sürgün yahut da elinin kesilmesiyle cezalandırılmıştır. Suçun tekrarı durumunda ömür boyu hapse mahkûm edilmiştir.¹⁸¹

Hırsızlık, hakaret, yolsuzluk, zina, görevini yerine getirmeme ve içki içme gibi suçlar karşısında Osmanlılar¹⁸² gibi Bâbürlüler'de de siyaseten katl cezası uygulanmıştır. Fakat filleri kullanarak cezalandırmanın yanı sıra Şah Cihan döneminde hırsızlık yapan çocukların köle olarak satılması, Cihangîr Şah döneminde tütsü olarak kullanılması ile tanınan champa ağaçlarını çalanların her iki başparmağının kesilmesi gibi bu bölgeye has cezalara da rastlanmaktadır.¹⁸³

Hint alt kıtasında müslümanlar ile hindûların yüzyıllar boyu süren birlikte yaşama kültürünün doğurduğu Hindistan'a has sorunlar da dava konusu olmuş ve diğer medeniyet havzalarında bulunmayan yahut da yaygın olmayan biçimde cezalandırılmıştır. Bu duruma verilebilecek örneklerden biri Bâbürlüler devrinde müslüman kadınlar ile evlenen hindûların cezalandırılması ve eşlerinin alınıp âilelerine teslim edilmesidir. Tapınaklarının yıkılması bu dönemde hindûlara verilen ağır cezalardandır.¹⁸⁴ Sati geleneği kapsamında kendi isteği dışında bir kadının zorla yakılmasını yasaklayan Ekber Şah, bu uygulamayı denetlemiş ve kadınları bu konuda zorlayanları cezalandırmıştır. Haleflerinin uygulaması da bu yönde devam etmiştir.¹⁸⁵ Ekber Şah devrinde inek kesmek bir suç olarak görülmüş ve kesenler sürgünle cezalandırılmıştır.¹⁸⁶

¹⁷⁵ Sangar, *Crime*, 34-35.

¹⁷⁶ Beni Prasad, *History*, 118.

¹⁷⁷ Prasad, *A Short History*, 448.

¹⁷⁸ Sangar, *Crime*, 34.

¹⁷⁹ Prasad, *A Short History*, 608.

¹⁸⁰ Sangar, *Crime*, 169.

¹⁸¹ Sangar, *Crime*, 73.

¹⁸² Erdoğan, "16. Yüzyıl", 744-749.

¹⁸³ Sangar, *Crime*, 78.

¹⁸⁴ Prasad, *A Short History*, 642-643, 687; Sangar, *Crime*, 171, 178.

¹⁸⁵ Sangar, *Crime*, 179.

¹⁸⁶ Sangar, *Crime*, 33.

5. Bâbürlü Dönemindeki Suç ve Cezalara Dair Seyahatnâmelerden Örnekler: Beng Otu Kullanmak, Dört Parmaktan Uzun Sakal Bırakmak, Müzik Âleti Çalmak ve Filbânlar

17. yüzyılda Hint alt kıtasını gezen iki Avrupalı seyyah olan Peter Mundy ve Manucci'nin halk arasında yaygınlaştığını söylediği uyuşturucu maddelerden biri benc/beng adı verilen afyondur.¹⁸⁷ Kurutulmuş kenevir otlarının öğütülmesiyle elde edildiğini söylediği bu maddenin kullanılmasını engellemek üzere muhtesipler tayin eden Âlemgîr Şah'ın tedbirleri yeterli olmamıştır.¹⁸⁸ *el-Fetâva'l-Hindiyye*'de sarhoşun talâkı bağlamında benc (beng) otu kullanmanın ülkede çok yaygınlaştığına işaret edilmekte ve bu yolla sarhoş olanların talâkının geçerli olacağı yönündeki hüküm isabetli sayılmaktadır.¹⁸⁹ Kutvâlin bu uyuşturucunun hazırlandığı kapları kırması emredilmiştir.¹⁹⁰

Manucci'nin kendi ifadesine göre 34 yıl kaldığı bu topraklarda Bâbür Şah'ın ilk fetihlerinden başlayarak¹⁹¹ yaklaşık elli yıl tahtta kalan Evrengzîb Âlemgîr devrini anlatan seyahatnâmesi Bâbürlü Hint-İslam geleneğini ve bu dönemdeki Hint medeniyetini birçok yönüyle tanıtmaktadır. Manucci'nin izlerken eğlendiğini söylediği bir uygulama Âlemgîr Şah devrinde dört parmaktan uzun sakal bırakanların denetlenmesidir. Bahsedilen ölçüden uzun sakalların ve aynı zamanda ağzı kapatan bıyıkların kesilmesi için memurlar tayin edilmiştir. Manucci bu memurların insanları incelemek ve uzun sakalları kesmek için koşturmalarına şahit olmuştur. Manucci hükümdârın Hint toplumunda yaygın bir gelenek olan müziği de yasakladığını kaydeder. Şarkı söyleyen yahut da enstrüman çalan kimselerin tespit edilmeleri hâlinde tutuklanmaları ve âletlerinin kırılması emredilmiştir.¹⁹² Bu durum Bâbürlü hükümdarları arasında dindarlığı ile şöhret bulan Âlemgîr Şah'ın halkın âdet ve geleneklerini sünnete uygun hale getirmeye yönelik uygulamalarından sadece biridir. Âlemgîr Şah birçok uygulama ve geleneği bidat kabul edip yasaklamış bir hükümdardır.¹⁹³

Örfî hukuka dair Manucci'nin aktardığı meselelerden biri de filbânlık hakkındadır. Manucci geçit törenlerinde süslü filleri süren binicilerin bazen kontrolü kaybettiklerinden, fillerin vahşileşerek insanları öldürdüğünden, dükkanlara ve çarşıya zarar verdiklerinden bahseder. Bu durum ona göre filbânlardan kaynaklanmaktadır. Âlemgîr Şah bu durumu teftiş ettirmiş ve yaşanan olayların filbânların fillere bazı ilaçlar vermelerinden kaynaklandığını öğrenmiştir. Halkın güvenliğini sağlamak üzere fil sürücülerine şayet fillerinin bir kimseyi öldürmesi durumunda bu suçun cezasını kısas yoluyla kendi canlarıyla ödeyecekleri, mala zarar vermesi halinde ise kendi maaşlarından bunun tazmin edileceğine hükmetmiştir. Manucci verilen kararın etkili olduğunu görmüş ve olayların oldukça azaldığını kaydetmiştir. Hanefî fıkıh âlimleri hayvanların kendiliğinden zarar vermeleri hâlinde malın tazmin edilmeyeceğine, sahibinin sevk etmesi ve hayvanını doğrudan yönlendirmesi ile oluşan zararın ise aradaki illiyet sebebiyle ödenmesi gerektiğine

¹⁸⁷ Mundy, *The Travels*, 2/247.

¹⁸⁸ Manucci, *Storia*, 2/6.

¹⁸⁹ Şeyh Nizâm, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/388.

¹⁹⁰ Prasad, *A Short History*, 686.

¹⁹¹ Manucci, *Storia*, 1/110, 115.

¹⁹² Manucci, *Storia*, 2/7-8, 335.

¹⁹³ Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhe*, 2/738-741; Jadunath Sarkar, *A Short History of Aurangzeb* (Calcutta: M.C. Sarkar&Sons, 1930), 8, 109-110, 112, 160; Gail Minault Graham, "Akbar and Aurangzeb Syncretism and Separatism in Mughal India A Re-Examination", *The Muslim World* 59/2 (1969), 125.

hükmetmişlerdir. Hanefi fakihleri kamuya ait mekân ve yollarda hayvan sahiplerinin önlem almaları durumunda engelleyebilecekleri zararlardan onları sorumlu tutmuşlardır. Örneğin hayvanın ön ayakları ile vurarak veya çarparak bir kimseyi öldürmesi hâlinde sürücünün diyet ödemesi gerekir.¹⁹⁴ Âlemgîr Şah ise örfî hukuka göre sürücünün öldürülmesine hükmetmiştir. Seyahatnâmelerde özellikle ceza ve yargılama hukukuyla ilgili uygulanan yaptırımlara dair çok daha fazla örnek tespit etmek mümkündür

Sonuç

Hint alt kıtasının bir medeniyet havzasına dönüşmesinde zirve dönemi kabul edilen ve üç asırdan fazla bir süre ayakta kalan Bâbürlüler Devleti'nde davalar hâkim mezhep olan Hanefî mezhebine göre görülmüştür. Bâbürlüler dönemine dair fıkıh çalışmaları incelendiğinde Hanefî mezhebinin tarihi gelişimi, ilmihal, fetva ve fıkıh usûlü literatürüyle ilgili araştırmaların yanı sıra bu dönemde şöhret bulan fıkıh âlimlerine yönelik çalışmalar tespit edilebilmektedir. Devletin asıl kurucusu kabul edilen Ekber Şah devletini dört temel vezirlik üzerine kurmuştur. Bunlardan biri şeyhulislâm olarak görev yapan sadrû's-südurdur. Yargı sistemi sadrû's-südura bağlı olan baş kadı (kâdilkudât), kazasker, kadı, müffî ve muhtesipten oluşmaktaydı.

Osmanlı Devleti uygulamasından farklı olarak bu dönemde kadılar, sadrû's-südur tarafından fakat sultanın izni/onayıyla atanmış ve görevden alınmıştır. Kadıların eğitimi, atamaları, görev yerleri ve süreleri, geçim kaynakları ve kullandıkları ispat vasıtalarını inceleyen kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Kadıların görev yaptıkları bölgelerde şehrin asayişinden sorumlu olan fevcdâr ve kutvâl aynı zamanda kadıya yardımcı olan görevlilerdir. Suçun araştırılması, başta hırsızlar olmak üzere suçluların yakalanması, bazı durumlarda bizzat cezalarının tatbik edilmesi ve suçlunun mahkemeye sevk edilmesi gibi çok sayıda hususta kadıya hizmet etmişlerdir.

Bâbürlü yargı sisteminde halkın adâlet içinde yönetimi ve huzurunun sağlanması adına mezâlîm mahkemeleri önemli bir işlev görmüştür. Hükümdârların belirli günlerde mahkemelere başkanlık ederek davaları görmeleri özellikle Batılı seyyahların dikkatini çekmiştir. Bâbürlüler ile Osmanlı Devleti arasında uygulanan cezalar arasında büyük benzerlik bulunmaktadır. Fakat her iki dönemde hazırlanan kanunnamelerde bu suçlar için farklı cezalar öngörülmüştür. Bâbürlü hükümdârları ta'zîr cezaları konusunda Osmanlı Devleti'ndeki gibi geniş bir takdir yetkisi kullanmışlardır. Siyaseten katl cezasının verilmesine neden olan çok sayıdaki suç da paralellik arz eder. Fakat ceza olarak Bâbürlü padişahlarının bölgeye has cezalar tatbik ettikleri ve bir kısmının oldukça ağır cezalar olduğu söylenebilir. Bu dönemde yargılama sisteminin temâyüz eden yönlerinden biri ülkede her zaman çoğunluğu oluşturan gayri müslimlerin kendi aralarındaki davalarda kadîm hukuklarını devam ettirmelerin izin verilmesi, müslümanlar ile aralarında yaşanan davalarda ise Hanefî fıkına göre davaların görülmesidir. Mahkemelerde bölgedeki dinleri iyi bilen görevlilerin bulunması da Bâbürlü mahkeme teşkilatının temâyüz eden bir yönüdür. Hindûların inek üzerine yemin etmeleri gibi kendi dinlerine has uygulamaları mevcut yargı sisteminin bir parçası olmuştur. İslam yargı teşkilatı geleneğini devam ettiren Bâbürlüler merkezinde kadının yer aldığı, davaların görüleceği müstakil mekânların bulunduğu ve hiyerarşik bir yapılanma ile çok sayıda mahkeme görevlisinin davaların

¹⁹⁴ Ahmet Aydın, "İslam ve Roma Hukukunda Hayvanın Verdiği Zarardan Sorumluluk", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 28 (2016), 222-229.

görülmesi sırasında kadiya destek verdiği kurumsal bir sistemine sahiptirler. Kutvâl ile subaşı arasında kurulan ilişki medeniyet havzalarının birbirini tekrar ve taklid eden yönüne işaret etmektedir. Bâbürlü yargı sistemine yönelik araştırmalar için Hint seyahatnâmelerinin birinci el kaynak olabileceğini göstermek üzere bu çalışmada çok sayıda örnek arz edilmiştir. İngilizlerin ülkedeki mahkeme teşkilatına müdahalesi özel bir uzmanlık sahası olabilecek bir meseledir. Anglo–Muhammedan Law kavramı etrafında bu konunun müstakil olarak incelenmesi gerekir. Bâbürlü yargı sistemine dair sadece bir başlangıç çalışması olarak görülebilecek bu makalenin daha geniş araştırmalara bir zemin oluşturmasını temenni ediyoruz.

Kaynakça/References

- Abdülhay el-Hasenî, Fahriddîn b. Abdilalî. *Nüzhetü'l-havâtır*. 8 cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1999.
- Arslan, Uğur. "Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Hindistan'da Kurulan Türk Devletlerinde Kanunname ve Zevâbitler". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları* 26 (2017), 7-22.
- Aslan, Nâsi. "İslâm-Osmanlı Hukukunun Oluşumunda Fetva ve Kaza Münasebeti". *Osmanlı Hukukunda Fetva*, ed. Mustafa Demiray vd. 227-242. İstanbul: Klasik Yayınları, 2018.
- Aslan, Nâsi. "Klasik Dönem Ceza Kanunnâmeleri Bağlamında Osmanlı Hukûkunun Şer'îliği Üzerine". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2003), 17-44.
- Aslan, Nâsi. "Osmanlı Hukuku'nun Oluşumunda Fetvâ ve Kazâ Münasebeti". *Dinî Araştırmalar* 2/4 (1999), 85-100.
- Aslan, Nâsi. *İslam Hukukunda Yargılama Etiği ve İlkeleri*. Adana: Karahan Kitabevi, 2014.
- Aslan, Nâsi. *İslam Yargılama Hukukunda "Şühûdü'l-hâl" Jürî: Osmanlı Devri Uygulaması*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1999.
- Atar, Fahrettin. "Mahkeme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/338-341. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Aydın, Ahmet. "Bâbürlü Dönemi Fıkıh Çalışmalarının İlk Örneklerinden Biri Olarak Bâbü'r'ün Mübeyyen Der Fıkh'ı. *Usûl: İslam Araştırmaları* 28 (2017), 149-182.
- Aydın, Ahmet. "İslam ve Roma Hukukunda Hayvanın Verdiği Zarardan Sorumluluk". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 28 (2016), 213-239.
- Aydın, Ahmet. *Şah Veliyyullah ed-Dihlevî ve Dihlevîlik*. İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Yayınları, 2023.
- Aydın, Ahmet. *Yavana: İslam Medeniyetinin Büyük Havzası Hint*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021.
- Beni Prasad. *History of Jahangir*. Allahabad: The Indian Press, 1930.
- Burhanpûrî, Şeyh Nizâm, *el-Fetâva'l-Hindiyye*. 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.
- Chatterjee, Nandini. "Reflections on Religious Difference and Permissive Inclusion in Mughal Law". *Journal of Law and Religion* 29/3 (2014), 396-415.
- Choudhury, M. L. Roy. "Hindu-Muslim Relation During The Mughal Period 1526 to 1707". *Proceedings of the Indian History Congress* 9 (1946), 282-296.
- Dağlı, Aliosman. *Babürlüler Yükseliş Dönemi Başvuru Kaynaklarından Fetâvâ-yı Hindiyye'nin İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Ekinci, Ekrem Buğra. "Osmanlı Devleti'nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3/5 (2005), 417-439.
- Elliot Henry Miers. *Shah Jahan*. New York: Cornell University Library, 2009.
- Fisch, Jorg. *Cheap Lives and Dear Limbs*. Wiesbaden: Franz Steiner, 1983.

- Foster, William. *Early Travels in India*. London: Oxford University Press, 1921.
- Graham, Gail Minault. "Akbar and Aurangzeb Syncretism and Separatism in Mughal India A Re-Examination". *The Muslim World* 59/2 (1969), 106-126.
- Halıcı, Gülseren. "Ana Hatlarıyla Tüzük-e Cihangiri". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi* 34/1-2 (1990), 117-129.
- Husain, Yusuf. *Selected Waqai of the Deccan*. Dekken: Central Records Office Hyderabad Government, 1953.
- Hussain, Sadique. *Judicial System in India During Mughal Period*. New Delhi: Jawaharlal Nehru University, Center of Persian and Central Asian Studies, Phd Thesis, 2009.
- Ibn Hasan. *The Central Structure of The Mughal Empire in Northern India*. New Delhi: Munshiram Manoharlal, 1936.
- Kaushik, Isha. *The Process And Pattern of Emergence of Structure And Composition of Main Trading Towns of Medieval Mughal India*. Delhi: Delhi University, Department of Geography, Phd Thesis, 2013.
- Korkmaz, Ömer-Aslan, Nâsi. "Osmanlı Ceza Muhakemesinde Olay Yeri Ön İnceleme -Keşif ve Tahrir- Raporları". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 33 (2019), 239-259.
- Kortel, S. Haluk. "Sûbedar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/448-449. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Manucci, Niccolò. *Storia do Mogor*. çev. William Irvine. Calcutta: Editions Indian, 1965.
- Masud, Muhammad Khalid. "Religion and State in Late Mughal India: The Official Status of the Fatawa Alamgiri". *LUMS Law Journal* 3/1 (2016), 32-50.
- Melîl El-Hindî, Refîk. "Dirâsetün 'an Kitâbi'l-Fetâva'l-Hindiyye". *Mecelletü'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye* 15/98 (2020), 129-160.
- Meral, Vedat. "Babürlülerde Eyalet (Sûbe) Teşkilatı". *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*. Özel Sayı (2023), 127-38.
- Metcalf, Barbara D.- R., Thomas. *Modern Hindistan'ın Kısa Tarihi*. çev. Zeynep Hale Akman. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2018.
- Moin, Madiha. "Legal System during Ancient India". *International Journal of Law Management* 5/5 (2022), 1538-1546.
- Monserrate, Antonio. *The Commentary of Father Monserrate*. çev. John S Hoyland. London: Oxford University Press, 1922.
- Mujeeb, Mohammad. *The Indian Muslims*. London: George Allen and Unwin Ltd, 1956.
- Nûrüddin Cihângîr Şâh. *Târih-i Selîm Şâh*. çev. Nevres-i Kadîm. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
- Ortaylı, İlber. *Osmanlı Devleti'nde Kadı*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları 1994.
- Pandey, R. P. "Judiciary in India". *The Indian Journal of Political Science* 25/3-4 (1964), 152-156.
- Pelsaert, Francisco. *The Remonstrantie of Francisco Pelsaert*. çev. W. H. Moreland, P. Geyl. Cambridge: W. Heffer, 1925.

- Prasad, Ishwari. *A Short History Of Muslim Rule In India*. Allahabad: Indian Press, 1965.
- Rajjak, Shaikh Musak. "Justice and Punishment during Mughal Empire". *International Journal of Science and Research (IJSR)* 3/12 (2014), 2444-2446.
- Rezavi, S. Ali Nadeem. "The Qazis of Bilgram: A Middle-Class Family of Scholars And Bureaucrats Under The Mughals". *Proceedings of the Indian History Congress* 52 (1991), 416-425.
- Richards, John F. *Bâbür Türk İmparatorluğu*. çev. Yasin Tekin. İstanbul: Selenge Yayınları, 2021.
- Sangar, Satya Prakash. *Crime and Punishment in Mughal India*. Delhi: Reliance Publishing House, 1998.
- Saran, P. *Studies in Medieval Indian History*. New Delhi: Ranjit Printers, 1952.
- Saran, Parmatma. *The Provincial Government of the Mughals*. Allahabad: Kitabistan, 1943.
- Sarkar, Jadunath. *A Short History of Aurangzeb*. Calcutta: M.C. Sarkar&Sons, 1930.
- Sarkar, Jadunath. *The Mughal Administration*. Patna: Patna University, 1920.
- Siddiqi, Noman Ahmad. "Pulls And Pressures On The Faujdar Under The Mughals". *Proceedings of the Indian History Congress* 29/1 (1967), 243-255.
- Şah Veliyyullah, Ebû Abdilazîz Kutbüddîn Ahmed b. Abdirrahîm b. Vecîhiddîn ed-Dihlevî. *et-Tefhimâtü'l-İlâhiyye*. Haydarabad: Akademiyyetü'ş-Şah Veliyyullah, ts.
- Şeker, Mehmet. "Ortaçağ Türk-İslâm Devletlerinde Hükümdarın Adalet Sembolü: Dîvânü'l-Mezâlim". *Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 6/10 (2017), 77-89.
- Thevenot, Jean de- Careri, Gemelli. *Indian Travels of Thevenot and Careri*. New Delhi: National Archives of India, 1949.
- Uzunpostalıcı, Mustafa. "Burhâneddin el-Buhârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/435-437. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Yasmeen, Mamoona- ZiaulHaq, Muhammad. "Farmân-i Shâhî: A Legislative and Administrative Tool of the Mughal Empire in India". *Islamic Studies* 58/2 (2019), 255-270.